

T.C.
BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DÎVÂNU LUGÂTİ'T-TÜRK'TE YER ALAN ATASÖZLERİNİN
YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE
KÜLTÜR AKTARIMINA KATKISI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Aral Gence ÖZTÜRK

DANIŞMANI

Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL

ANKARA – 2015

KABUL VE ONAY

Aral Gence ÖZTÜRK tarafından hazırlanan
“DÎVÂNU LUGÂTİ’T-TÜRK’TE YER ALAN ATASÖZLERİNİN YABANCILARA
TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KÜLTÜR AKTARIMINA KATKISI ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME” adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul
edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 26/01/2015

(Jüri Üyesinin Unvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu):

İmzası

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL – Başkent Üniversitesi

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali YAKICI – Gazi Üniversitesi

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİR – Başkent Üniversitesi

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../20....

Prof. Dr. Osman ALTINTAŞ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Günümüzde, yabancı dil ediniminin ve öğretiminin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Yabancılara Türkçe öğretirken ortak kültürel noktaları aktarmak gereklidir. Toplumlar arasındaki aşılmaz görünen mesafeleri ortadan kaldıran dil unsuru en önemli kültür aktarıcılarındandır.

Yabancılara Türkçe öğreten en eski eser olarak kabul görmüş olan Dîvânu Lugâti't-Türk' ün Türk dilini öğrenmek ve yabancıların Türkçe öğrenmesine katkıda bulunmak için iyi bir malzeme ve kaynak olduğu düşünülmüştür. Bu sebeple bu çalışmada Dîvânu Lugâti't-Türk'te geçen atasözlerine yer verilmiş, bu atasözlerinin kültür alışverişindeki ve kültür aktarımındaki yararları inceleme konusu olmuştur. Yabancılara Türkçe öğretimindeki kültür aktarımına faydalı olacağına inandığımız bu çalışmada Dîvânu Lugâti't-Türk'te geçen atasözlerinin eski Türkçedeki yazılışları ve günümüz Türkçesindeki karşılıkları gösterilmiş, bazı savlar ele alınarak o günkü kültür değerler üzerinde durulmuştur.

Bu tezi meydana getirmemizde büyük emek harcayan tez danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL'e, değerli zamanını bizlere ayıran Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİR'e, bu zorlu süreçte desteklerini esirgemeyen babam Yavuz ÖZTÜRK'e, annem Ayşe ÖZTÜRK'e, kardeşim Anıl ÖZTÜRK'e, araştırmamızda büyük yardımı bulunan değerli arkadaşlarım Alper TOK'a, Fatma KAYA'ya, Altay ATEŞ'e, Berker TÜRE'ye ve Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nün saygıdeğer akademik personeline sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Aral Gence ÖZTÜRK

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, Türkçeyi yabancılara öğreten en eski eser olarak kabul edilen Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerini incelemek ve bu atasözlerinin kültür aktarımına katkısını belirlemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma modeli olarak belge taraması seçilmiş ve veri analizi tekniklerinden de içerik analizi kullanılmıştır. Araştırma içerisinde ikincil veri kaynaklarına da başvurulmuştur.

Yabancılara Türkçe öğretirken kültür aktarımının önemi aşikardır. Elde edilen bulgular doğrultusunda, yabancılara Türkçe öğretimi alanında başvuracağımız en önemli eserlerden olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ten yeteri kadar faydalanılmadığı görülmüştür. Bu bağlamda, Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerine yabancılara Türkçe öğretiminde yer vermenin kültür aktarımına katkıda bulunacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yabancılara Türkçe Öğretimi, Dîvânu Lugâti't-Türk, Atasözleri, Kültür Aktarımı.

ABSTRACT

The main purpose of this research is to examine proverbs in Dîvânu Lugâti't-Türk that is accepted as the oldest work which teaches Turkish to foreigners and to determine the contribution of these proverbs to the cultural transmission. In this study qualitative research method is used. As a research model document scanning is selected and content analysis is used as a data analysis technique. Secondary data sources is also consulted in this research.

Importance of cultural transmission is explicit when teaching Turkish to foreigners. According to obtained findings, it has been seen that Dîvânu Lugâti't-Türk, which is one of the most important work in the area of teaching Turkish to the foreigners, is not utilized enough. In this context, it has been thought that including the proverbs, which is located on Dîvânu Lugâti't-Türk, in teaching Turkish to the foreigners will contribute to the cultural transmission.

Keywords: Teaching Turkish to foreigners, Dîvânu Lugâti't-Türk, Proverbs, Cultural Transmission.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x

GİRİŞ

1. Problem Durumu	1
2. Araştırmanın Amacı	1
3. Araştırmanın Önemi	1
4. Varsayımlar	2
5. Araştırmanın Sınırı	2
6. Yöntem	2

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMLAR

1.1. Dil Nedir?	3
1.2. Ana Dil Kavramı	5
1.3. Hedef Dil Kavramı ve Türkçenin Hedef Dil Olma Sebepleri	7
1.4. Kültür Nedir?	8
1.5. Dilin Kültürle Olan İlişkisi	11
1.6. Atasözleri ve Özellikleri	16
1.6.1. Atasözlerinin Ortaya Çıkışı	18
1.6.2. Atasözlerinin Biçim Özellikleri	18

İKİNCİ BÖLÜM YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

2.1. Yabancılara Türkçe Kavramı.....	21
2.2. Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretimi	22
2.3. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Temel ve Genel İlkeler	23
2.4. Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış.....	24
2.4.1. Dîvânu Lugâti’t-Türk	24
2.4.2. Codex Cumanicus	25
2.4.3. Kitabü’l-İdrak li-Lisâni’l-Etrak	26
2.4.4. Et-Tuhfetü’z Zekiye fi’l-Lûgat’i-t Türkiye	26
2.4.5. Bülgatü’l-Müşâtâk fi Lûgati’t-Türk ve’l-Kıfçak.....	26
2.4.6. Muhakemetü’l-Lugateyn.....	27
2.4.7. Ed- Dürretü’l Mudiyye fi’l Lûgati’t-Türkiyye	27
2.4.8. El-Kavânînü’l-Küllîye li-Zati’l-Lûgati’t-Türkiyye	27
2.4.9. Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mongolî	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DÎVÂNU LUGÂTİ’T-TÜRK VE KAŞGARLI MAHMUD HAKKINDA KISA BİLGİ

3.1. Kaşgarlı Mahmud’un Hayatı	29
3.2. Dîvânu Lugâti’t-Türk	31
3.2.1. Dîvânu Lugâti’t-Türk Nasıl Bulundu?	33
3.2.2. Dîvânu Lugâti’t-Türk Bağlamında Türk Dili Üzerine Değerlendirme.....	33

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM DÎVÂNU LUGÂTİ’T-TÜRK’TE GEÇEN ATASÖZLERİ

4.1. Dîvânu Lugâti’t-Türk’te Geçen Atasözleri ve Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları..	35
4.2. Dîvânu Lugâti’t-Türk’teki Atasözleri ve Kültür Aktarımı	74
4.2.1. Dil.....	74
4.2.2. Töre ve Evlilik.....	76

4.2.2.1 Töre.....	76
4.2.2.2. Evlilik	77
4.2.3. Kùltür	78
4.2.3.1. Tanışma Kùltürü.....	78
4.2.3.2. Yemek Kùltürü	79
4.2.3.3. Konukseverlik Kùltürü	79
4.2.3.4. Kıyafet Kùltürü.....	80
4.2.3.5. Ağıt Kùltürü.....	81
4.2.4. Çalışma Hayatı, Ticaret ve Ekonomi.....	82
4.2.5. Aşk ve Sevgi.....	84
4.2.6. İyilik ve Erdemli Olma.....	85
4.2.7. Bilgi.....	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA.....	91
EKLER	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Tablo 1: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile İlgili Çalışmalar Yürüten Kurum ve Kuruluşlar (Göçer, 2013. 176)	22
Tablo 2: Dîvânu Lugâti't-Türk'te Geçen Atasözleri ve Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları	35

KISALTMALAR LİSTESİ

- Akt.** : Aktaran
C. : Cilt
DLT : Dîvânu Lugâti't-Türk
Ed. : Editör
KM : Kâşgarlı Mahmud
S. : Sayı
TDK : Türk Dil Kurumu
TÖMER : Türkçe Öğretim Merkezi
UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
Vb. : Ve benzeri

GİRİŞ

1. Problem Durumu

Günümüz dünyasında küreselleşmenin de etkisiyle toplumlar arasındaki aşılmaz görünen duvarlar dil unsuru sayesinde ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu durum yabancı dili öğrenmenin gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Son yıllarda önemi fark edilen ve tarihi geçmişi Dîvânu Lugâti't-Türk'e uzanan yabancılara Türkçe öğretimi alanında gerek üniversiteler gerekse devlet kurumları birçok çalışmalar meydana getirmiştir. Bu konu çerçevesinde oluşturulan çalışmalar incelenmiş, bu çalışmadan farkları ortaya konulmuştur.

Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretiminde kültür aktarımına katkısı üzerine bugüne kadar durulmamıştır. Bu tez çalışması, Divanü Lûgat-it-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretimindeki kültür aktarımına katkısını ele almıştır. Bu açıdan bizim çalışmamız, günümüze kadar gelen çalışmalardan farklı olacaktır. Burada gördüğümüz asıl problem, DLT' nin kültür aktarımı üzerinde günümüze kadar durulmamış olmasıdır.

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamız;

Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretimindeki kültür aktarımına katkısını belirlemeyi,

Bu atasözlerinin günümüzdeki karşılıklarını tespit etmeyi,

Türkçenin öğretimine ve Türk kültür unsurlarının daha geniş çevrelerce tanınmasına katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

3. Araştırmanın Önemi

Günümüz dünyasında toplumlar birbirleriyle yakınlaşmaktadır, bu durum kültür aktarımını beraberinde getirmektedir. Kültür aktarımında en önemli görev "dil" kavramına aittir. Son yıllarda tüm dünyada büyük ilgi gören Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde başvurulacak en önemli kaynaklardan biri Dîvânu Lugâti't-Türk'te adlı eserdir. Dîvânu Lugâti't-Türk, yabancılara Türkçe öğreten ilk eser olma özelliği taşıması bakımından oldukça değerlidir. Bu bağlamda, çalışmamızda esas aldığımız temel yol gösterici olan bu

eserdeki atasözleri incelenmiş, bu atasözlerinin yabancılara Türkçe öğretimindeki kültür aktarımına katkısı ortaya konulmuştur.

4. Varsayımlar

Yabancılara Türkçe Öğretimi konusunda yararlanılabilecek en güvenilir eserin Besim Atalay'ın 1940 yılında tercümesini yaptığı ve TDK tarafından basımı gerçekleştirilen Dîvânu Lugâti't-Türk olduğu varsayılmıştır.

5. Araştırmanın Sınırı

Araştırmamız, yabancılara Türkçe öğretimi konusunu ele alan tez, makale, kitap ve tüm kaynaklarla sınırlandırılmıştır. Bunlar kaynakçada belirtilmiştir.

Örnekleme olarak Kaşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı Dîvânu Lugâti't-Türk seçilmiştir. Bu çalışmanın temelini Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözleri oluşturmaktadır.

6. Yöntem

Bu araştırmada yabancılara Türkçe öğretimi konusunda yazılmış olan birçok eser incelenmiştir ve Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan atasözlerine yönelik bir çalışma yapıldığı için nitel araştırma desenlerinden biri olan belge taraması tercih edilmiştir.

Belge taraması, araştırmacıya birçok kolaylık sağlar. İletişimsel bütünlük oluşturması bakımından oldukça önemlidir. Çalışmanın amacına uygun veri taramasının yapılması, araştırmacıya doğru ve güvenilir bir çalışma ortamı sağlamaktadır. Belge taraması, özgün bir araştırma yapabilmeyi de olanaklı kılar.

Araştırma konusu ile ilgili belgelerin temin edilmesi, gerekli düzenlemeler ışığında veri taraması yapmaktan geçer.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMLAR

1.1. Dil Nedir?

Dil kavramı üzerine bugüne kadar birçok tanımlamada bulunulmuştur. Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanıma göre; ‘*İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma*’dır (TDK, 2004). Günümüz dünyasında iletişimin önemi aşıkardır. Sağlıklı iletişimin kurulamaması halinde ne gibi sıkıntılar doğabileceği bilinen bir gerçektir. İnsanın en temel gereksinimlerinden olan iletişim kurma yetisinin en önemli sağlayıcılarının başında ‘*dil*’ gelir.

Dil dediğimiz düzen, Aksan (2011: 13)’a göre insanın özüdür, beynidir; düşüncesi ve ruhudur. Dil olgusunu farklı yönlerden ele alan birçok tanım mevcuttur. Bunlardan bazıları bu bölümde kendine yer bulacaktır.

Muharrem Ergin’e göre dil, gizli anlaşmalar sistemidir. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıtaadır; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti bütünleştiren ve onun ortak malı olan sosyal bir müessese; seslerden örölmüş muazzam bir yargı; temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar ve sözleşmeler sistemidir (Ergin, 2000: 3).

Dilin adeta bir makine edasıyla işleyen mükemmel düzeni, bu mükemmelliği oluşturan karmaşık ve kavranması zor yapısı, Doğan Aksan’ın ifadelerinde vücut bulmuştur.’’Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyülü bir düzendir; düşünme ve düşünöleni aktarma dizgesidir (Aksan, 2009: 13).

Auguste Comte’ye göre dil, insanlığın yüzyıllardan beri edindiği ve denediği gerçek ve hikmetleri saklayan bir hazinedir.

Dil, oldukça girift bir yapıya sahiptir. Onan (2012: 69) dilin konumunu, ‘‘ Kültürel, ekonomik, sosyolojik vb. hiçbir kıstasla ölçölemeyecek kadar evrensel olmasının yanında,

bir o kadar da içselleştirilmiş bu olgu, hiçbir kayda bağlı kalmaksızın geçmişten günümüze, insan türünün en önemli ortak paydası onumundadır.” şeklinde açıklamıştır.

İnsanların kimlik kazanma konusunda dile ihtiyacı vardır. Aydın’a (2013: 1) göre dil, kimliğin önemli bir parçasıdır. Çoğu araştırmacı, çok dilli eğitimin, demokrasinin bir gereği olduğuna ve çok dilli eğitim sayesinde, çeşitli dillerden gelen çocukların, kendilerini, bağlı oldukları toplumun değerli bir üyesi hissedeceklerine inanmaktadır. Eğitimciler, çocuklara, onların anadillerinde hikâyeler anlatıp onları bu hikayeleri tercüme etmeye teşvik edebilir. Bunun ötesinde ailelerin evde konuştukları dile saygı gösterildiğini hissetmeleri için öğretmenlerin ve idarecilerin yapabileceği pek çok şey vardır.

Dil doğumdan itibaren edinmeye başladığımız, hayatımızı kolaylaştıran ihtişamlı bir yapısı olan düzendir.

Dil; iletişimi sağlayan, toplumsal birlik oluşturmaya yarayan, düşünce ve duygularımızı karşımızdakine sağlıklı bir şekilde aktarmayı gerçekleştiren bir unsurdur. Aksan (2009: 13), dilin önemine vurgu yapmış, dilin hayatımıza olan katkısını gözler önüne sermiştir. Ona göre, dilin değerini ve önemini anlamak için yazının bulunmadığını varsaydığımızda; diğer insanlarla etkileşim sağlanamaz, bir toplumsal birlik oluşmaz, önceki nesillerin yaşayışları hakkında fikir sahibi olunamaz, tarih diye bir şey bilinemeyecektir. Dil, tarih bilincinin oluşmasında oldukça önemli bir göreve sahiptir.

Dil bir milletin sığınağı, yaşam alanıdır. Mehmet Kaplan’a göre dil, tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır.(Kaplan, 2006: 143) Bununla birlikte toplumun birbirini anlamasında, iletişim kurmasında en önemli araç dildir. Dil, bir toplumu toplum yapan her şeyin oluşturucusu niteliğindedir. “İnsan için önemli olan dilin kendisi değil, dil ile anlatılan şeydir. Dil bir vasitadan başka bir şey değildir. Fakat vasıta olmadan insan bir şey yapamaz. Vasıta olmak dili küçültmez. Tam tersine dilin şanı, şerefi vasıta oluşundadır. Dil olmasa birbirimizle anlaşabilir miydik? Dil olmasa tarih, kültür, edebiyat ve medeniyet de olmazdı.”(Kaplan, 2006: 145). İnsanları bireysellikten çıkararak toplumsal yapıyı oluşturmasında yegane unsurlardan olan dil, Kaplan (2006: 39)’a göre cemiyeti millet haline getiren unsurdur.

Dil, bir milletin sahip olduğu en değerli unsurlardan biridir. Çünkü dil geçmişten geleceğe bir köprü vazifesi görür. Geçmiş bugüne, bugünü de geleceğe taşır. O dönemlere

ait her ne varsa dil vasıtasıyla eserlere aktarılırken eserlerden de insanlara ulaştırılması sağlanır (Güzel ve Barın, 2013: 228).

İnsanın diğer varlıklardan ayrılmasını sağlayan en önemli unsurların başında dil gelir. Dil üzerine yapılan tanımlara baktığımızda dilin önemli bir kültür taşıyıcısı ve iletişim sağlayıcısı olduğunu kavramaktayız. Dil, bir toplumun kültürel yapısının oluşmasındaki mihenk taşı niteliğindedir. Bir milletin tüm özelliklerini yansıtan bir araç olan dil, toplumun kültürel unsurlarını nesilden nesile aktaran taşıyıcıdır.

1.2. Ana Dili Nedir?

Ana dili, anne tarafından öğretilen, insanın toplumla olan ilişkisinin oluşmasında adeta bir mihenk taşı niteliğindedir. Ana dili doğumdan itibaren anne tarafından, sonra da çevreden öğrenilen önemli bir olgudur. Çavuşoğlu (2006: 40)'a göre; çocuk ile anne arasındaki güçlü bağ beden diliyle, gönül diliyle, ruh diliyle ve en önemlisi sözlü dille oluşturulur. Bu dilin niteliği, sözü edilen iletişim etkinliklerinin niteliğiyle doğru orantılıdır. Çocuk için anne, bir sevgi masalıdır, dili ise masalların en güzelidir.

Aksan (2011: 17); anneden, aileden ve duruma göre yakın çevremizden edindiğimiz ana dilinin kendine özgü kavramlar dünyası sunduğunu savunmaktadır. Ana dili olgusu değişik toplumlarda da temelde aynı duyguları içermektedir. Göğüş (1988: 16) 'e göre ana dili; dilin kurallarını algılayabilmek, okuduğunu anlayabilmek, duygu aktarımını sağlıklı gerçekleştirmek yolunda önemli bir görev üstlenmektedir.

Ana dili içinde bulunulan kültürden bağımsız değildir, onun bir parçası niteliğindedir. İnsanın ilk kültür kazanımlarından olan ana dili insan ruhunun besleyicisi niteliğindedir. Ünalın (2014: 6-7), ana dilinin bir insanın kişiliğinin gelişmesinde, bilgi ve becerilerinin artmasında ve içinde bulunduğu topluma uyum sağlamada çok önemli bir etken olduğu görüşünü savunmaktadır. Ona göre bir insanın ana dili, onun kültürünün bir parçasıdır. İnsanın kültürel birikim edinmesinde ilk aşama, önce anne ve babasından ana dilini öğrenmesiyle; sonra ise çevresinde etkileşim içine girerek sosyalleşmesiyle mümkün olabilmektedir. Kişiyi bireysellikten çıkarıp toplumsal yapının bir parçası haline getiren

unsurların başında ana dili gelmektedir. Dil, insan yaşamının bir aynası niteliğindedir ve tüm gelişim süreci dile yansımaktadır.

Dünyaya bakış açımızı şekillendiren unsurlardan olan ana dili kavramı, insanı insan yapan önemli bir araçtır. Doğan Aksan'a göre biz, dünyayı ana dilimizin penceresinden görür, onun kavramlarıyla düşünür, ana dilimizin kavramlarıyla evreni biçimlendiririz (Aksan,2009: 15).

Ünalın (2014:7); ana dilini insan ruhunun, benliğinin, zihninin arı, en zengin ve âdeta en sihirli ürünlerinden biri sayar. Ona göre Türkçe de bizim bu yaratıcı gücümüzü kendimize özgü çizgilerimizle dile getirmektedir. Çünkü uygarlığın içinde bulunduğu gelişim süreci ve insan hayatı, dile ister istemez yansımaktadır.

Dil, canlı bir organizmadır. Doğumdan ölüme kadar olan süreçte daimi bir gelişme gösteren ana dilinin bilişsel gelişime olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir. Ana dili bireyin zihinsel geliş sürecinde önemli bir pay sahibidir.

Göğüş (1988: 16)'e göre ana dili için saptanan dinlediğini, okuduğunu anlayabilmek; düşüncesini, duygusunu anlatabilmek; dilin kurallarını öğrenmek; söz dağarcığını geliştirmek; kendi ulusunun edebiyatını ve dünya edebiyatını tanıyıp bunlardan zevk almak, dil ve edebiyat yoluyla ulusal kültürünü ve insanlık kültürünü tanımak amaçları, bütün uygar milletlerde aynıdır. Ana dili eğitiminin çok amaçlı olduğu görüşünü benimseyen Göğüş, bunun uygulamasının da okuyup anlama, dinleyip anlama, sözle anlatım, yazı ile anlatım, dil bilgisi, sözcük çalışması, edebiyat sanatının kurallarını öğrenme, edebiyat eserlerini anlayıp değerlendirme gibi çok yönlü olduğunu ifade etmektedir.

Ana dili kişinin dünyayı algılamasında, toplumla kültür bağının oluşmasında önemli bir görev üstlenmektedir. Bilişsel gelişim sürecinde ana dili olgusu etkiel anlamda oldukça kuvvetlidir. Her toplumda farklı kültürel yapı bulunmasına rağmen, temelde ana dili olgusu benzer unsurlar içermektedir.

1.3. Hedef (Yabancı) Dil Kavramı

Yabancı dil, bireyin sonradan kazandığı bir unsurdur. Yağmur (2013: 183)'a göre bir ülkede yaşayan halk tarafından geleneksel olarak konuşulmayan ve farklı amaçlarla sonradan öğrenilen dile yabancı dil denir.

Yabancı dil; bireyin doğduğu çevrede konuşulan ve doğal olarak edindiği ana dilinden farklı olarak, çeşitli sebeplerle bilinçli ve planlı bir şekilde sonradan öğrendiği dildir (Zorbaz, 2013: 159).

Akpınar'a (2010: 12) göre; insanoğlunun, dili etkili bir iletişim aracı olarak kullanmaya başlaması ne kadar eskiye dayanıyorsa, onun başka insanların dillerini öğrenmeye çalışması da o denli eskiye dayanır. Yabancı dil öğrenme isteği, hatta zorunluluğu insanoğlunun sosyalleşme, toplumsallaşma süreciyle doğrudan ilgili bir durumdur. İnsanoğlu doğası gereği sosyal bir canlıdır. Diğer insanlarla etkileşim içinde olmak, insan için temel gereksinimlerden biridir. Bu bağlamda, farklı ulustan bireylerle ilişki içinde olmak yabancı dil edinimiyle gerçekleşebilir.

Ana dili ile yabancı dil arasında sıkı bir ilişki vardır. Kişinin kendi dilinde kazandığı bir yetiyi, yabancı dile taşıması sürpriz olmayacaktır. "Temel anlama ve anlatma becerilerinin, öğrenci performansı açısından değerlendirildiğinde, onların ikinci/yabancı dil öğretimindeki durumları ile ana dillerindeki durumları arasında benzerlik, daha doğru bir ifade ile, sıkı bir ilişki vardır. Bireylerin, bu becerileri, ana dillerinde kazandıkları ölçüde, ikinci/yabancı dil süreçlerine taşıdıkları görülmektedir."(Alderson, 2000: 24'ten akt. Durmuş, 2013: 139).

Yabancı bir dil edinme, ana dilimizdeki kavramların, anlatımların karşılığını o dilde bulup kullanma değildir. Çeşitli toplumların dünyaya bakış açılarına, düşünme ve değer sistemlerine açılan bir kapıdır yabancı dil. Bir toplumun, ya da bir toplumun bireylerinin çeşitli etkinliklerini, davranış biçimlerini kavrayabilme yolu, o toplumun dilini öğrenmekten, bilmekten geçer" (Ozil, 1991: 96.).

Yabancı dil öğretiminin aynı zamanda kültür öğretimi olduğuna değinen (Özkul, 2012: 14), insanların ait oldukları toplumun ve o topluma ait kültürün kelime ve kavramlarıyla kendilerini ifade ettiklerini belirtmiştir. Bir yabancı dil öğrenmek, yalnızca

öğrenilen dilin dilbilgisi kurallarını, kelimeleri öğrenmek değil, öğrenilen yabancı dilin konuşulduğu toplumun kültürünü de öğrenmektir. Birey, yabancı dili sayesinde yabancı kültür ile kendi kültürü arasında karşılaştırma yapar, ilişkiler kurar, farklılıkları ve benzerlikleri fark eder. Yabancı dil öğrenme yabancı bir kültür ile diyaloga girmek demektir. Yabancı dil dersleri iki kültürün birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olduğu bir süreç, öğrencinin hem kendi kültürü hem de yabancı kültür ile buluştuğu, hesaplaştığı alandır.

Yukarıdaki tanımlamalara baktığımızda yabancı dil edinimin aynı zamanda kültürel etkileşim anlamına geldiğini algılamaktayız. Yabancı dil edinimi, toplumların birbirine yakınlaşmasını sağlayan, kişiyi sosyallaştiren önemli bir unsurdur. Günümüz dünyasında toplumlar gerek siyasi, gerek kültürel, gerekse ekonomik açıdan birbirleriyle etkileşim içinde olmayı birbirlerinin dillerini öğrenerek gerçekleştirmektedirler.

1.4. Kültür Nedir?

Kültür kavramı, sözlük anlamıyla (Latince Collere'den gelir, özenmek, bakmak) bakım demek. En dar anlamıyla bedenle ve ruhla ilgili belli yetileri geliştirmek; örneğin kültürfizik insanın beden yapısını bakımla geliştirmesi; matematik bilgisini geliştirmek vb. daha geniş anlamda eğitim görmüş ve bu eğitimle zevkli, akıl yürütme ve eleştirme gücü gelişmiş bir kişilik kazanmış durumunda olma anlamına gelir. Ayrıca bir toplumun çeşitli alanlarda yaşama biçimlerinin olgunlaşması anlamına da gelir (Akarsu, 2007: 133).

Kültür ögesini milleti ayakta tutan değerlerin tümü olarak nitelendiren Akpınar (2010: 10), insanların diğer canlılardan farklı olarak teker teker değil topluluklar hâlinde yaşadıklarını, böylece toplumları, ulusları oluşturduklarını; duygu, düşünce, konuşma, gelişme, yaratıcılık, dili kullanma gibi becerilere sahip olduklarını, maddî ve manevî birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilmek, hem doğayla hem de diğer insan ve topluluklarla ilişkilerini düzene koyabilmek için çeşitli sosyal organizasyonlara girme gereği duyduklarını bilmekte olduğumuzu ifade etmektedir. Ona göre işte bu sosyal organizasyonların en küçüğü aile iken en büyük ve en geniş örneği de millettir. Nasıl ki ailede, aile bireylerini bir arada tutan akrabalık bağları, sevgi, aile bilinci gibi birtakım değerler varsa, milleti oluşturan

büyük toplulukta da bireyleri bir arada tutan, kenetleyen dil, örf ve âdetler, dünya görüşü, din, sanat, tarih, hukuk, ekonomi, vb. birtakım değerler söz konusudur. Akpınar'a göre bu ortak değerlerin hepsine birden kültür adını vermekteyiz.

Demir (2010: 12-13), kültür deyince aklımıza gelecek temel taşları şu şekilde sıralamıştır:

1. Kültür toplumsaldır. Kültürün kuralları bir toplumda yaşayan insanlar tarafından oluşturulur ve kabul edilir. Toplumun üyeleri tarafından kabul edilen alışkanlıklar, değerler, davranışlar o toplumun kültürünü oluşturur. Kültürün toplum içinde aktarılması gözlem yoluyla ve diğer insanlarla etkileşim ile sağlanır.

2. Kültür süreklidir. Kültür toplumdaki bireylerce kuşaktan kuşağa aktarılır. Kültürün en önemli özelliklerinden biri sürekli olmasıdır. Kültürün sürekliliği toplumun tarih içinde de sürekli olmasını sağlar.

3. Kültür kapsayıcıdır. Kültür toplumdaki bütün insanları kapsar, ayırım yoktur. Ayrıca hayatın her alanında kendini gösterir: ev eşyaları, giyim, dil, müzik, sanat, din, hukuk...vb.

4. Kültür değişime açıktır. Toplum içinde bulunduğu çağın gereksinimleri, yeni bir dinin etkisi vb. gibi durumlardan kaynaklanan sebeplerle değişim gösterir. Örneğin geçmişte Türklerin büyük bir kısmı göçebe yaşayan savaşçı bir toplumken İslamiyet'in etkisi ile yerleşik hayata geçenlerin oranı artmıştır.

5. Kültür hem maddi hem manevidir. Kültür sadece eşya, yaşayış biçimi olarak değil toplum huzuru ve düzenini sağlayıcı kurallar olarak da karşımıza çıkar. Bu kuralların illaki yazılı olması gerekmez. Örneğin Türk toplumunda büyüklere isimleriyle hitap etmek saygısızlık kabul edilir, ancak yasalarda bu yer almaz. Ayrıca inançlar da kültürün manevi yönüdür.

6. Kùltür kendiliğinden oluşan doğal bir süreçtir. Kùltürün oluşumu toplumdaki bireylerin iradelerine bağlıdır. Örneğın, dil yöntemlere dayalı olarak gelişmemiştir. Dilin kuralları zaman içerisinde, farkında olunmadan kendini göstermiştir.

7. Kùltür düzenleyicidir. Kùltür toplumdaki insanların bir arada yaşarken uyması gereken kuralları belirlemiştir. Burada kùltür düzeni bozanları dışlayarak kendisini gösterir.

Sadık Tural, kùltürü kendi bakış açısıyla tanımlamıştır. Ona göre kùltür, tarih bakımından mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı maddî ve manevî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek bir seviyedeki bir bileşigi olan, sebebi ve sonucu açısından ise, ferde ve topluma mensubiyet şuurı, özel bir kimlik kazandırma, bütünleşmiş kılma, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir (Tural, 1992: 109).

Kaplan'a (2006: 28) göre kùltür, bir bakıma, insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir.

Kùltür bir toplumda yaşamakta olan insanlar bütününün hayatından kesitleri ortaya koyan, toplumun yaşam şekli olan unsurdur. Güngör (2007: 12)'e göre kùltür içinden çıktığı toplumsal ortamın değerleriyle, gelenek ve görenekleriyle, beğenileriyle, gereksinim ve güdüleriyle beslenerek varlık kazanmaktadır. Kùltür; içinde oluştuğu toplumla etkileşim halindedir. Ayrıca Güngör, kùltürel değişimin gerçekleşmesinin yolunun toplumda yer etmiş kùltürel öğelerin zamanla ve aşamalı bir şekilde yenilenmesine bağlı olduğu fikrini ortaya koymuştur.

Kùltür, bir bakıma, insanoğlunun maddi ve manevi ihtiyaçlarının maddeleşmiş şekillerinden ibarettir (Kaplan,2006: 28).

Kurt (2014: 15), kùltür hakkında bilim insanların yaptığı yorumlar çerçevesinde kùltürün özelliklerini özetlemiştir. Ona göre kùltür;

- İçgüdüsel ya da kalıtımsal değildir, öğrenilir.
- Tarihsel ve süreklidir.
- Toplumsaldır.
- Bütünleştiricidir.
- Kalıtsaldır.
- İdeal ya da idealleştirilmiş kurallar sistemidir.
- İhtiyaçları karşılayıcı ve doyum sağlayıcıdır.
- Değişir ancak özü değişmez.
- Maddi ve manevi öğeleri vardır.
- Görecelidir.
- İnsanları değiştirir.
- Bir soyutlamadır.
- İşlevseldir.
- Millidir.
- Ortaktır.
- Özgündür.
- Canlı ve doğaldır.
- Bir uyum içerisindedir.

Kültür, toplumu kapsayıcı niteliktedir. Devinimseldir, değişime açıktır. Kültürün kapsayıcısı ve bütünleştirici yapısı çeşitli tanımlamalarda kendine yer bulmuştur. Ayrıca kültürün süreklilik göstermesi de üzerinde sıklıkla vurgu yapılan bir konu niteliği taşımaktadır.

1.5. Dilin Kültürle Olan İlişkisi

Dille kültür arasındaki bağlantıyı, dilin kültür olaylarına etkisini ve bunlar üzerindeki gücünü ilk gören Helder olmuştur. Bu görüşü daha ileri götüren de dil felsefesinin kurucusu W.Von Humboldt'ur. Humboldt, "Dil olmuş bitmiş bir şey, bir ürün (ergon) değil, bir etkinliktir (energeia)" sözü ile dilin insan tarihinin başlıca yaratıcı güçlerinden biri olduğunu anlatmak istemiştir. Dilin bir iletişim aracı olduğunu öne sürenlere karşı Humboldt dilin yalnızca bir araç olmadığını, düşünceyi ve kültürü yaratan bir etkinlik olduğunu ileri

sürmüştür. İnsanlık tarihinde dilin gelişmesinin başlangıçta çok yavaş ilerlediği biliniyor. Nesnelere ada verme, bunlar arasında bağlantılar kurma ve sonunda soyutlama ile kavramlar oluşmuştur. Bu, uzun bir süreci gerektirmiş, düşünme de bu süreçle birlikte gelişmiştir (Akarsu, 2007: 132).

Dil, toplumla kültür arasındaki bağlantıyı sağlayan bir köprü görevindedir. Özdemir (2007: 43- 44) , kültürel örüntüyü yaratmada dilin önemli etkenlerden biri olduğu düşüncesini benimsemiştir. Bu düşüncesini dilde karşılığını bulmayan ya da onda belirlenmeyen hiçbir şeyin olmadığı görüşü çerçevesinde şekillendirmiştir. Ona göre dilsiz oluşmuş hiçbir kültür gösterilemez. Kültürel öğütünün öğeleri bir yönüyle dille ya doğrudan doğruya ya da dolaylı bir yolla ilişkilidir. Çünkü her türlü bilginin taşıyıcısı, yayıcısı dildir

Dil, hem ulus olmanın temel ögesidir hem de eğitimin ve kültür birliğinin en önemli aracı. Dil ve eğitim ise, kültürün en başa gelen öğeleridir (Kavcar, 2007: 81).

Kaplan, kültür deyince ilk akla gelen şeyin "dil" olduğunu ifade etmektedir. Ona göre "dil", millet denilen sosyal varlığı birleştiriyor. Onlar arasında duygu ve düşünce akımı vücuda getiriyor. Milletler duygu ve düşüncelerini yazıya geçirince, daha sağlam bir birlik meydana geliyor. Zira yazı sayesinde duygular ve düşünceler hem zaman, hem de mekan içinde yayılıyor (2006: 25).

Kültürü toplumdaki bireylere aktarırken dil ön plandadır. Edebiyat sayesinde kültür, hem topluma hem de başka kültüre sahip insanlara aktarılır. Giyim, yaşam biçimi, tarih, hukuk, din gibi kültüre ait öğeler dil aracılığı ile aktarılır. Dilin kültür ile ilişkisini dilin düşünce ile ilişkisinden ayırmak mümkün değildir (Demir, 2010: 16).

İnsanlar arasındaki kültürel unsurları nesilden nesile taşıma görevini üstlenen dil, toplumun tüm unsurlarını birleştirici bir yapı taşımaktadır. Akpınar (2010: 11) dilin, kültürü bünyesinde muhafaza ettiğini ve sonraki kuşaklara aktardığını ifade etmektedir. Ona göre insanları ortak sevinç ve kederde, gelenek göreneklerde, sanatta, hukukta bir araya getiren

millî kültürün taşıyıcısı olan dil, birliğini, özelliklerini korumalıdır; aksi takdirde millî bütünlük de bozulur. Bu nedenle dilimizi iyi öğrenmeli, geliştirmeli, ona sahip çıkmalıyız; çünkü tarih sahnesinden silinen milletler önce dillerini, sonra kültürlerini ve nihayet varlıklarını yitirmiş milletlerdir.

Mehmet Kaplan (2006: 153), dilin kültür ile olan ilişkisine şu ifadelerle değinmektedir: “ Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan bir nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medeni milletin konuşma ve yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin adeta özetidir.”

Özkul’a göre dil, kültürün temel taşıdır. Dil ile kültür birbiriyle iç içe geçmiş, ayrılmaz bir bütündür. Ulusu ulus yapan öğelerin en başta gelenidir; kültürün belkemiğidir. Dili şekillendiren kültürü anlamadığımız takdirde dilde de yetkin olamayız. Dil ve kültür geçmişle gelecek arasında bir köprü vazifesi görür. Bir toplumun oluşmasında ve ayakta kalmasında ortak dil ve kültürün önemli bir payı vardır. Kültür ve dil bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır. Kültür ve dil bu yüzden bir milletin en önemli ortak özelliklerindedir. İletişim kurmada dilin önemine dikkat çeken Özkul, dil olmadan insanların iletişim kurup anlaşabilmelerinin çok zor olduğunu ifade etmektedir. Yabancı dil öğrenmek, yabancı ülkenin insanlarıyla gerek yurt içinde gerekse yurt dışında sağlıklı iletişim kurabilmenin ilk ve en önemli şartıdır. İlgili ülkenin kültürünü öğrenmeden dilini bilmek ise, sağlıklı bir iletişim kurmak için yeterli değildir. İkinci bir dili öğrenebilmemiz için de o dilin ait olduğu kültür hakkında bir farkındalığa sahip olmamız, kendi kültürümüzle o kültür arasında bir ilişki kurmamız zorunludur. Yani kültürel farkındalık yanında kültürlerarası farkındalığa da sahip olunması gereklidir. Dilini öğrendiğimiz ülkenin kültürünü ne kadar iyi bilirsek, dile hakimiyetimiz de o kadar güçlü olacaktır (2012: 12).

Daha önce yapılan kültür tanımları incelendiğinde, kültürün unsurlarından biri olan dilin, kültür tanımlarında doğrudan kullanıldığı görülecektir. Dil ve kültür, birbirlerini tamamlayan, geliştiren ve birbirlerinin devamlılığını sağlayan iki önemli milli müessesedir. Bu iki müesseseden birisinin olmaması demek, diğersinin olmaması anlamına gelir ki, bu da insan topluluklarının ve milletlerin olmaması demektir. Kültür, bir topluluk içinde birlik ve

beraberlik ortamı tesis eder. Bu birlik ve beraberliğin tesis edilmesinde en çok dilden faydalanır. Uyar'a göre dil ve kültürün yaşam alanlarının örtüşmediği hiçbir alan görülmez. Bu iki önemli unsur sürekli bir etkileşim içindedir. 'Dil, bütün kültürel öğeleri bir çatı altında toplayıp, bunları bir bütünlük ve uyum içinde bünyesinde barındırır. Bu yönüyle dil, diğer kültür öğelerinden ayrılarak ait olduğu milletin kültürünü bütün yönleriyle yansıtan bir kültür unsuru olarak karşımıza çıkar.'(Uyar, 2007: 55-56).

Dil ve kültür birbirlerinden bağımsız unsurlar değildir. Dil gelişirse, kültür de aynı oranda gelişim gösterir. Ünalın, dil ve kültürün gelişiminin paralel olduğunu ifade etmektedir. Kültürün bütününde var olanlar dilde de vardır. Dil, fizikî ve ruhî yönü olan iki boyutlu bir varlıktır. Konuşurken çıkardığımız sesler, havanın bu dalgalanmaları dilin fizik yönüdür. Sesler anlamı taşıyan birer kap gibidirler, anlamı konuşandan dinleyene ulaştıran birer köprüdürler. Konuşan karşısındakine birtakım sesler göndermeseydi, anlaşma olamazdı. Ancak bu gönderilen seslerin algılanmaları, yaşanmaları da gereklidir. Bu olay da dilin ruhsal yönüdür. Ama dilin gerçekliği bu son olayla bitmiş olamaz. Seslerin yaşanması, henüz bir anlaşma değildir. Böyle olsaydı, bilmediğimiz yabancı bir dilin seslerini sadece işitmekle bu dili anlamış olurduk. Konuşmada anlaşmayı sağlayan asıl etken, anlamdır (Ünalın,2014: 30).

Bir topluluğu millet yapan en önemli unsurlardan birinin kültür olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Kültür; toplumsal yapının izlerini tüm gerçekliğiyle gözler önüne seren, yaşayan bir mekanizmadır. Bir ülkenin dilini öğrenmek, o ülkenin kültürünü bilmeden gerçekleşmez. Kaplan (2006: 153), dili bir milletin medeniyet tarihinin aynası olarak incelemenin pek çok gerçeğe ulaşmada önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir.

Güzel' e göre dil, bireyle ilgili her şeyi etkilediği gibi, kültürü de doğrudan etkiler. Sözlü kültürün ürünlerinde bu etki sıkça görülmektedir. Bu etki, dilden dile ve kültürden kültüre değişiklik gösterebilir (2010: 21).

Bir toplumun sözlü ve yazılı bütün kültür değerleri dile ve dil ile yansıtıldığı için dil, sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynasıdır. Bir şair duygu ve düşüncelerini kendi toplumunun fertlerine ancak dil ile ulaştırabilir. Bir yazar, bir bilim adamı, bir düşünür görüşlerini kendi dışına ve ilgili çevrelere ancak dili vasıtasıyla aktarabilir. Yeni buluşlar

ifadelerini dil ile gerçekleştirebilir. Bir tiyatro sanatçısı mimik ve jestlerine dilini eklemeyen oyunculuğunu gösteremez. Dille ilgili her türlü yaşayış ve davranış tarzı, ifadesini hemen hemen bütünüyle dille gerçekleştirebilmektedir. Maddî ve manevî kültürün sınırları içine giren bütün kavram ve kelimeler dilin içinde, dilin sözlüğünde yer almaktadır. Bu bakımdan dil, kültürün ilk ve temel unsurudur. Bu niteliği ile dil, milletleri birbirinden ayıran özelliklerin de en önemlisidir (Ünalın, 2014: 31).

Kurt (2014: 32) dil ve kültürün ortak özelliklerini sıralamıştır.

- Dil ve kültür geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görür.
- Bir toplumun oluşmasında ve ayakta kalmasında ortak dil ve kültürün önemli bir payı vardır.
- Dil ve kültür, bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır.
- Dil ve kültür, bir milletin en önemli ortak özelliklerindedir.
- Dilin ve kültürün kuralları vardır.
- Dil ve kültür nesilden nesile aktarılabilir.
- Dil ve kültür geliştirilebilir.
- Dil ve kültür toplumsaldır.
- Dil ve kültür birbirlerini tamamlar ve ayrılmaz bir bütünü oluştururlar.

Ünalın'a göre kültür, bir düşünce mahsulüdür (2014: 9). İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik olan düşünme yetisi beraberinde kültür kavramını doğurmuştur. Kültürün temelini dilin oluşturduğu görüşünü benimseyen Kurt (2014: 33)'a göre dil, birçok kültür değerinin yaratıcısı olduğu gibi, birçoğunun da taşıyıcısı durumundadır. Maniler, türküler, destanlar, atasözleri, masal ve tekerlemeler, dil ürünü olarak ortaya çıkar. Önemli kültür değerleri arasında yer alan edebi eserler de doğrudan dile dayanır. Daha önceki bölümlerde de değinildiği gibi kültürel değerlerin çağlar boyunca korunarak kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlayan başlıca vasıta da dildir. Kuşaklar arasındaki kültür bağı bu yolla kurulur. Aynı şekilde tarih bilinci de bu değerle oluşturulur

Her ulus dilinin sunduğu olanaklardan yararlanarak, dilini kullanarak, geliştirerek tarih boyunca kendi benliğini, varlığını sergileyen bir kültür ortaya koyar (Ozil: 1991: 95).

Özkan (2009: 7), insanın kendi yaşamı için yarattığı her şeyin, dil sayesinde elde edildiğini savunmaktadır. Ona göre insanın ortaya koyduğu tüm eserler, bir başka deyişle tüm kültürel etkinlikler, insanların birbirleriyle karşılıklı etkileşim ve iletişim halinde çalışarak gerçekleştirildikleri için, içinde dilin yer almadığı tek bir kültür ürünü yoktur. Dil becerisi, kültürün temel taşıdır. Dil ve düşünce arasındaki etkileşimin tamamlayıcı bir parçası da şüphesiz kültürdür. Kültürel kalıplar/yapılar, gelenekler/alışkanlıklar, yaşam biçimleri, o kültüre özgü dünya görüşleri dile yansır.

1.6. Atasözleri ve Özellikleri

“Deyimler ve atasözleri bir dilin ziynet ve takılarıdır. (İnce, 2007).

Atasözleri bir dilin yaşayan en değerli organizmaları, özelliklerini yansıtan gerçek bir kültür aracıdır.

Her dilin kendine has yapısı vardır. Atasözleri; dilin özelliklerini yansıtan, içinden çıktığı toplumun özelliklerini ortaya koyan önemli unsurlardır. Aksoy (2013: 37) atasözlerini; ‘‘Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler’’ şeklinde açıklamıştır.

Şinasi, kültürel varlığımızın en önemli bayrak taşıyıcılarından olan atasözlerini, 1851 yılında kaleme aldığı *Durûb-i Emsâl-i Osmaniyye* adlı eserinde ‘‘Durub-i emsal ki hikmet-ül avamdır, lisanından sadır olduğu bir milletin mahiyyeti efkârına delâlet eder.’’ şeklinde tanımlamıştır.

Sav ‘atalar sözü’dür. Bu cümleden olarak atalar sözü; bilgi, tecrübe ve tavsiyelerin veciz (özlü) bir şekilde dile getiriliş şeklidir. Kaşgarlı Mahmut, sav(sab) kelimesinin, *mektup, atalar sözü, kısa hikâye, kıssa* anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir (Güzel ve Torun, 2007: 144).

Atasözleri İslamiyet öncesinde sav (sab) şeklinde adlandırılmaktaydı. Güzel ve Torun (2007: 144) sav kelimesinin Kül Tügün Kitabı'nda "sab" biçiminde yer aldığını ifade etmektedirler. Bunun kanıtı olarak da, "Tokuz Oğuz begleri, bu sabı'mın katıgdı tıngla: Dokuz Oğuz beyleri, bu sabı'mı adamakıllı dinle!" ifadesini göstermişlerdir.

Kaşgarlı Mahmud, sav (sab) kelimesinin; mektup, atalar sözü, kısa hikaye, kısık anlamlarında kullanıldığını belirtmektedir.(Güzel ve Torun, 2007:144)

Doğın Aksan'a göre atasözleri de deyimler gibi, bir dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü, yaşadığı ortamı ve yaşam koşullarını yansıtır. Tarihi boyunca atla haşır neşir olan Türk sözvarlığında, atla ilgili sözcüklerin, deyimlerin yanında, içinde atın geçtiği pek çok atasözü de bulunmaktadır. Aynı biçimde, eşek, koyun, öküz, deve gibi hayvanlar, tarımla, hayvancılıkla uğraşın Türk ulusunun dilinde, değişik öğeleriyle, önemli bir yer tutar. Çöllerin kapladığı topraklardaki yaşamın gereği, deve de Arapçada sözcük ,deyim ve atasözü varlıkları içinde yüksek bir toplam tutar. Buna karşılık, fil, timsah, balina gibi hayvanlarla ilgili sözvarlığı, ancak, çevresinde bu canlılar bulunan ülkelerin dilinde yer almakta, bunlarla ilgili sözler bulunmaktadır (Aksan, 2006: 141).

Atasözleri, gelenekten bağımsız düşünülemez. Aksoy (2013: 15) 'a göre "Bizim, gelenekle yerleşmiş bir atalarsözü anlayışımız vardır. Bu anlayışa göre atasözleri, ulusal varlıklardır. Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnandırıcı ve kutsaldırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: 'Atalar sözü Kur'ana girmez, yanınca yelişür.' (Birlikte koşup gider; ondan geri kalmaz). Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda atasözü en büyük yargıcıdır."

1.6.1. Atasözlerinin Ortaya Çıkışı

Çobanoğlu'na göre evrensel olarak son derece yaygın bir kültürel olgu olmakla beraber, atasözlerinin ilk olarak ortaya çıkışları yer ve zaman bakımından herhangi bir kesinlikten uzaktır. O, insanlık tarihinin en erken çağlarından itibaren atasözlerinin varlığını sürdürdüğü kanısını taşımaktadır. ‘‘Muhtemelen, ulusların küçük topluluklar halindeki öncü nüvelerinin ormanlarda bitki kökleri ve meyvaları devşirerek geçimlerini sağladıkları toplayıcılık dönemlerinden veya dilin ortak bir anlaşma sistemi haline gelmesinden itibaren; kısaca insanlık tarihinin en erken çağlarından beri atasözleri var olmaktadır.’’(Çobanoğlu, 2012: V).

Bir atasözünün ilk taslağını kuşkusuz ki tek kişi ortaya atmıştır. Ama zamanla birçok kişiler onun üzerinde yontmalar, eklemeler, değiştirmeler yapmışlar; ona kamunun beğendiği, benimsediği bir biçim vermişlerdir. İşte ilk taslak, bu son biçimiyle atasözlerinin bütün niteliklerini kazanmış ve bir kişinin malı olmaktan çıkarak toplumun malı olmuştur (Aksoy, 2013: 28).

Ömer Asım Aksoy, atasözlerinin kavram ve biçim yönünden birçok özellikler taşıdığını ifade etmiştir.

1.6.2. Atasözlerinin Biçim Özellikleri

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine- aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulmaz. Böyle değiştirmeler yapılırsa ortaya çıkan söz,- anlam değişmese dahi- atalarsözü diye anılmaz. Örneğin:

Derdini saklayan derman bulamaz.

Sözündeki derman yerine ilaç denilemez.

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.

sözü de, sözcüklerin sırası değiştirilerek:

Elin kapısını çalma, kapını çalarlar.

biçiminde söylenemez.

2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır:

Dikensiz gül olmaz.

Alet işler, el övünür.

Taşına su ile değirmen dönmez... gibi.

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır:

Vakit nakittir.

Balık baştan kokar.

Yerin kulağı vardır.

Ak akçe kara gün içindir.

Deveci ile konuşan kapısını büyük açar.

Görünen köy kılavuz istemez.

Son pişmanlık fayda etmez.

Zaman sana uymazsa sen zamana uy.

Yoldan kal, yoldaşta kalma.

Dost ile ye iç, alışveriş etme.

Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl,

Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al... gibi (Aksoy, 2013: 15-16 -17).

1.6.3. Atasözlerinin Kavram Özellikleri

Atasözleri birçok özelliği bünyesinde barındıran bir olgu niteliğindedir. Duru (2009: 31-32), atasözlerinin genel özellikleri hakkında şu bilgileri paylaşmıştır:

1. Milletlerin yıllar boyu süren deneyimlerinden oluşan tecrübe ürünüdür.
2. Birbirine yakın ayrı toplulukların ürünüdür, ortak paydadır.
3. Kısa ve özlü sözlerdir.
4. Kalıplaşmış cümlelerdir.
5. Doğru yolu gösteren, öğüt veren, bilge ifadeleridir.

6. Kelimelerinin yerleri es anlamlı kelimelerle değistirilemez.
7. Düzgün cümlelerdir. Anlamsız, lüzumsuz kelime olmaz.
8. Cümleler yargı ifade ederler, belirsiz ve olasılık belirten ifadeler yoktur.
9. Yakın topluluklar arasında küçük değisiklikler görülebilir.
10. Anonimdir. İlk defa kimin söylediği belli olmaz.

Farklı milletler “kanatlı söz”, “nasihat”, “cevherli söz”, “ibret verici söz”, “altın söz”, “dilin gülzarı”, “halk mektebi”, “halk hikmeti”, “ruhun tabibi”, “aklın gözü” gibi anlam yüklemişlerdir ki bu da sıradan kelimelerden ziyade sanat özelliği olan değerli söz grupları için geçerlidir. Konuşmanın ağırlığını, seviyesini artırmak için kullanıldığından değer ifade etmektedir (Duru, 2009: 32).

Atasözleri, her milletin kültürel yansıması niteliğindedir ve kendi kültüründen bağımsız değildir. Atasözleri kısa sözlerdir ama içerisinde derin manalar taşır. “Atasözlerinde bir ulusun düşünceleri, yaşayışları, inanışları, gelenekleri görülür. Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince alaylarla, sert tartışmalarla doludur. Her atasözü, kendi ulusunun damgasını taşır.” (Aksoy, 2013: 27).

İKİNCİ BÖLÜM

YABANCILARA TÜRKÇE ÖĞRETİMİ KAVRAMI

2.1. Yabancılara Türkçe Öğretimi Kavramı

Yabancı dil; bireyin doğduğu çevrede konuşulan ve doğal olarak edindiği ana dilinden farklı olarak, çeşitli sebeplerle bilinçli ve planlı bir şekilde sonradan öğrendiği dildir. Türkçe de ana dilleri Türkçe olmayanlar tarafından çeşitli sebeplerle öğrenilmiştir. Kimileri Türklerle iç içe ya da komşu olduğu için, kimileri Türklerin yönetimindeki yerlerde yaşayıp devlet kademelerinde görev yapmak için, kimileri ticaret yapmak için veya dinini yaymak için Türkçe öğrenmiş, bazıları hayatına farklı bir yön vermek niyetiyle ya da ülkesine istihbarat sağlamak amacıyla Türkçe öğrenmiştir (Zorbaz, 2013: 159).

Günümüz dünyasında, Türkçe dilini öğrenmek isteyen bireylerin sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Dünyada en çok konuşulan diller sıralamasına baktığımızda, Türkçenin önemli bir konumda olduğunu gözlemlemekteyiz. Güzel ve Barın (2013: 11-12), UNESCO'nun 1980 yılında yaptığı tespitte belirttiği gibi dünyada en çok konuşulan beşinci, ana dil sıralamasında üçüncü dil olarak gösterilen Türkçenin dünyadaki yerine değinmiştir. Bu tespit, Türkçenin günümüzde üç yüz milyonun üzerinde konuşanın olduğunu ifade ederek devam etmiştir. Türkçe; zengin yapısı, anlamsal derinliğe sahip olması bakımından oldukça önemli bir konumdadır.

Günümüzde bir bireyin neden yabancı dil öğrenme gereksinimi duyduğu aşikârdır. Dünyadaki gelişen teknolojiyle birlikte bilgiye ulaşma oldukça kolaylaşmıştır. Küreselleşen bu yeni düzende insanlar ortak beşeri unsurları algılamak amacıyla birbirlerinin dillerini öğrenme ihtiyacı hissederler. Güzel ve Barın'a göre insanların yabancı bir dili öğrenme sebepleri çok sayıdadır:” Göç, eğitim, evlilik, kişisel merak, akademik başarı vb. Bu sebepler içerisinde yer alan en önemli unsurlardan birisi de siyaset ya da dünya üzerindeki siyasi reformlardır.” (Güzel, Barın, 2013: 15).

2.2. Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretimi

Türkiye’de 1950 yılından sonra üniversiteler bünyesinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi ciddi biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Türkçenin öğretimi konusu aslında son yıllarda çok büyük bir önem kazanmıştır. 1984 yılında sistemli bir biçimde Ankara Üniversitesi Türkçe Öğretim Merkezi’nde (TÖMER) başlayan dil öğretim hizmetine kısa bir süre sonra Gazi TÖMER ardından da Ege TÖMER katılmıştır. TÖMER’lerde, çoğunluğu Türk Cumhuriyetleri ve Asya ve Balkanlardaki Türk ve Akraba Topluluklar’dan gelen öğrencilerin tamamını yabancı uyruklular oluşturmaktadır. Türk dünyası öğrenci projesi kapsamında 1991 yılından itibaren gençler lise ve üniversitelerde okumak, yüksek lisans ve doktora yapmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ülkemize getirilmektedir. Bu projenin amaçlarından biri; bağımsızlığını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri ile Türk ve Akraba Topluluklarındaki gençlere Türkiye Türkçesini öğretmek, Türk kültürü ve eğitim sistemini tanıtmaktır. Bu gençler aracılığı ile Türkçenin ve Türk kültürünün yeni nesillere aktarılmasını ve Türkiye Türkçesinin yaygınlaştırılmasını sağlamak amaçlanmıştır. Böylece bu ülke ve topluluklarla İsmail Gaspıralı’nın hedeflediği “dilde, işte, fikir”de birlik ilkesinin dilde birlik kısmıyla ilgili ilk adımlar atılmış olmaktadır (Açık, 2008: 2).

Kurum Adı	Birim	Program Adı
Kara Kuvvetleri Komutanlığı	Lisan Okulu Türkçe Bölümü	Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi
Milli Eğitim Bakanlığı	-	Yabancılar için Türkçe ve Türk Kültürü öğretimi eğitimci kursları
Türk Dil Kurumu	-	Yabancılar için Türkçe öğretimi kursları
Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)	-	Yabancılar için Türkçe öğretimi kursları
Yunus Emre Vakfı	Yunus Emre Enstitüsü	Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sertifika Programı
Yunus Emre Vakfı	Yunus Emre Enstitüsü	Yabancılar için Türkçe öğretimi eğitimci kursları

Tablo 1: Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi ile İlgili Çalışmalar Yürüten Kurum ve Kuruluşlar (Göçer, 2013: 176)

2.3. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Temel ve Genel İlkeler

Dil tanımlarına ve özelliklerine baktığımızda bir toplumun var olması, kültürünü gelecek nesillere aktarabilmesi için dil öğretimini mutlak suretle yapması gerekir. Türkçe öğretimine baktığımızda dil öğretiminde temel amaç olarak milli eğitim sisteminin temel amaçlarını gerçekleştirmeyi ve Türk dilini, kültürünü tanıtmaya ve gelecek nesillere aktarmayı hedeflediğini görürüz. Bu her toplum için böyledir. Dili olmayan bir toplum tarih sahnesinde varlığını sürdüremez. (Demir, 2010: 23) Güzel ve Barın, yabancılara Türkçe Öğretiminde temel ve genel ilkeleri aşağıdaki gibi sıralamışlardır:

Temel İlkeler

1. Dil öğretiminin planlanması
2. Dört temel beceriyi dikkate alma
3. Basitten karmaşığa, somuttan soyuta gitme
4. Bir seferde tek yapıyı sunma
5. Verilen bilgi ve örneklerin hayata uygunluğu
6. Öğrencileri etkin kılma
7. Bireysel farklılıkları dikkate alma
8. Görme ve işitmeye dayalı araçlardan yararlanma

Genel İlkeler

1. Kullanılan dilin öğretilmesi
2. Telaffuza önem verme
3. Öğrencilerin bildiği kelimelere dayanarak yeni cümleler kurma
4. Öğrencilere öğrendiklerini uygulama imkânının verilmesi
5. Herkese eşit söz hakkının tanınması
6. Öğrencinin kendini yazılı ve sözlü ifade edebilmesi
7. Dil ile birlikte kültürün verilmesi
8. Bireysel ve grup çalışmalarına gereken ölçüde yer verilmesi
9. Dersi sıkıcı olmaktan kurtaracak çeşitli uygulamalara yer verilmesi
10. Öğretilmeyenlerin sorulmaması

11. Öğrencinin öğreneceği kadar bilgi verilmesi
12. Öğrencilerin yaptıkları yanlışların anında düzeltilmesi
13. Yöntemin belirlenmesi
14. Sözcük öğretimi materyal hazırlama ve ölçütleri
15. Sınav sorusu hazırlama ve değerlendirme
16. Ders işleme tekniği ve dil bilgisi sıralamasının önemi
17. Dil öğrenimini destekleyici hikâye kitapları (Güzel ve Barın, 2013: 250-265).

2.4. Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış

Türkçenin yabancılara öğretimi tarihi bir kesinlik içermemektedir. Güzel ve Barın (2013: 19), “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi” tarihinin kesin olmamakla birlikte Uygurlar döneminde başladığının kabul edildiğini ifade etmektedirler. Yabancılara Türkçe öğretimi konusunda yazılan birçok eser tarihi süreçte yer almıştır.

2.4.1. Dîvânu Lugâti't-Türk

Yabancılara Türkçe öğreten en eski eser olarak Kaşgarlı Mahmud'un 1072 yılında yazmaya başlayıp 1077 yılında tamamladığı “**Dîvânu Lugâti't-Türk**” gösterilmektedir. Türkçenin üstünlüğünü kanıtlama amacı güden bu eser bir kültür hazinemizdir.” Bu eser, Türkçenin bilinen ilk sözlüğü, ilk dilbilgisi, ilk edebiyat antolojisi, hatta ilk Türk Dünyası Ansiklopedisi-Fundemanta'sıdır. Çünkü sözlük olmasının yanı sıra, hazırlanışı ve içindekiler bakımından dönemin; dili, edebiyatı, tarihi, coğrafyası, folkloru, sosyolojisi, inancı vb.leri hakkında da bilgiler vermektedir.” (Güzel ve Torun, 2007: 62).

DLT üzerine yazılan belli başlı eserlerden birkaçı aşağıdaki gibidir:

Abdurrahman (1997), “*Dîvânu Lugâti't Türk' deki Türk illerinin çağdaş Çin kaynakları ile mukayesesi ve değerlendirilmesi*”

Arı (2004), “*Divanü Lügati't-Türk'teki metinler üzerine bir sentaks incelemesi*”
Çakmak (1995), “*Çin'de Tang Dönemi şiiri ile Divanü Lügat-it Türk'teki manzum parçaların karşılaştırılması*”

Çapur (2004), “*Divanü Lügati't-Türk'teki fiillerden yeni Uygur Türkçesinde yaşayanlar*”

Genç (2014), “*Kaşgarlı Mahmud'un Divânu Lügati't Türk adlı eserinde geçen deyimler ve bu deyimlerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları*”

Herkmen (2009), “*Divanü Lügati't-Türk'te fiil yapımı*”

Karaca (2002), “*Derleme Sözlüğü'nde Divanü Lügati't-Türk'ten fiiller*”

Karahan (2009), “*Divanü Lügati't-Türk'e göre XI. yüzyıl Türk lehçe bilgisi*”

Tanyeri (2012), “*Türkmen Türkçesi ile Divanü Lügat-it-Türk'ün söz varlığı açısından karşılaştırılması*”

Topak (2002), “*Divanü Lügati't-Türk'te "t" sesi ile başlayan kelimelerin derleme sözlüğüne yansımaları*”

Topçu (2006), “*Divanü Lügati't Türk ve Anadolu ağızlarının söz varlığında ortaklaşan fiiller*”

Kraubayeva (2009), “*Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügat-it-Türk'ünde yer alan sosyal ve iktisadi hayat ile ilgili söz varlığının günümüz Kazak toplumu içinde değerlendirilmesi*”

Sinop (2008), “*Divanü Lügati't Türk'te /t-/ sesiyle başlayan kelimelerin Özbek Türkçesindeki durumu*”

Üzülmez (2012), “*Divanü Lügati't-Türk'de geçen idari ve askeri kavramlar üzerine bir inceleme*”

Yılmaz (2006), “*Anlambilimsel bağlamıyla Divanü Lügati't-Türk'te mutfak kültürü*”

Genç (2014), “*Kaşgarlı Mahmud'un Divânu Lügati't Türk adlı eserinde geçen deyimler ve bu deyimlerin günümüz Türkçesindeki karşılıkları*”

2.4.2. Codex Cumanus (Kuman Kitabı)

Bu eser, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi alanında başvurabileceğimiz önemli bir hazine niteliğindedir. ‘Codex Cumanicus, 13. ya da 14. yüzyılda Altın Ordu Devletine bağlı Kırım Yarımadasında ticari faaliyetlerde bulunan Ceneviz ya da Venedikliler

tarafından Latin alfabesinin Gotik yazısıyla, muhtemelen Kefe şehrinde kaleme alınmıştır. Farklı bölümlerde Kumanca kelime listelerini, bilmeceleri ve metinleri içermektedir.” (Zorbaz, 2013: 161).

2.4.3. Kitâbü'l İdrak li-Lisâni'l Etrak

Arap filolog Ebü Hayyan Muhammed bin Yusuf tarafından Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış bir sözlük ve gramerdir. Bir Arap dilcisi olan Ebû Hayyan eseri Mısır-Kahire' de 18 Aralık 1312 tarihinde tamamlamıştır. Sözlük ve gramer olmak üzere iki ana kısımdan oluşan eser, sözlük, tasrif (morfoloji) ve nahiv (sentaks) olmak üzere üç konuda toplanmıştır. Kitâbü'l İdrâk'in üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan ilki Bayezid Umumî Kütüphanesi, ikinci nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, üçüncü nüshası ise Kahire'de Dârü'l-Kütüb Kütüphanesinde (Demirci, 2003: 54).

2.4.4. Et-Tuhfetü'z- Zekiyye Fi'l- lugâti't- Türkiyye

15.yüzyılın başlarında yazılan bu Arapça-Türkçe sözlük ve gramerin diğer sözlük ve gramerdir. Sözlük bölümünde Arapça kelimeler alfabetik olarak sıralanmış; her harfte önce isimler, sonra filler ve bunların Türkçe karşılıkları verilmiştir. Gramer bölümünde morfoloji ve sentaks konuları yer almaktadır. Eserdeki Türkçe kelimelerin sayısı 3000'e yakındır (Ercilasun, 2008: 387).

2.4.5. Bülgatü'l- Müştâk fi Lügati't- Türk ve'l- Kıfçak

14. yüzyılın ikinci yarısında veya 15. yüzyıl başlarında yazılan Arapça-Türkçe sözlük olan Bülgatü'l Müştâk normal sayfa düzeninde değildir. Kelimeler baklava biçiminde dizilmiştir. Her kelime baklava biçiminin bir kenarını oluşturmaktadır. Bir kenar Arapça, bir kenar Türkçe, tekrar bir kenar Arapça, bir kenar Türkçe yazılarak baklavanın dört kenarı tamamlanmıştır. Önceki baklava biçiminin kenarı, aynı zamanda yanındaki baklava biçiminin kenarıdır. Bu düzen içinde her sayfada 23 baklava biçimi yanyana ve alt alta sıralanmış; böylece kitaba estetik bir şekil verilmiştir. Yazarın amacı elbette öğrenci okuyuculara cazip gelecek bir kitap meydana getirmektir. Eser baştan başa harekeli; 26

Arapça kelimeler siyah; Türkçe kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır (Ercilasun, 2008: 388).

2.4.6. Muhakemetü'l-Lugateyn

Muhakemetü'l-Lugateyn, Ali Şir Nevayi tarafından yazılmıştır. Kendisi, bir yandan Farsça şiirler yazarken diğer yandan da Çağatay Türkçesinde, birçok sözlük ve dil bilgisi kitabı da yazmıştır. Ancak bu dönemde Çağataycanın ana dili olarak öğretimine ilişkin olarak bu eserlerin tümü, Nevayi'nin Muhakemetü'l-Lugateyn'inden sonra yazılmıştır. Nevayi'nin bu eserde uzun yıllar hor görülen Türkçenin Farsçadan üstünlüğünü birçok örnekle göstermesinden sonra; edebi eserlerde de Türkçe sözlükler ağırlıklı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Güzel ve Barın, 2013: 29-30).

2.4.7. Ed- Dürretü'l- Mudiyye fi'l Lügati't-Türkiye

14. veya 15. yüzyılda yazılmış olan *Arapça-Türkçe sözlük ve konuşma kılavuzudur*. Eserin yazarı, yazıldığı yer ve tarih belli değildir. Kitabın adı *Türk Dilinin Parlayan İncisi* anlamına gelmektedir.

Eserin bir sözlük olma özelliğinin yanı sıra aynı zamanda bir *konuşma kılavuzu* olma niteliği de dikkat çekicidir (Güzel ve Barın, 2013: 29).

2.4.8. El-Kavânînü'l-Küllîye li- Zati'l-Lugâti't- Türkiye

15. yüzyıl başlarında Arap dilinde yazılan Türk grameri olan eseri diğer Memlük sahası dilticilik eserlerinden ayıran en önemli yön, sözlük bölümünün olmayıp sadece gramerden ibaret bulunmasıdır. Ancak gramer içinde yer yer kelime listeleri verilmiştir. Eser; fiil, isim ve ekler olmak üzere üç baba (bölüm) ayrılmıştır. Hâtime (sonuç) kısmında da fiillerin teklik 2. şahıs emir biçimleri liste hâlinde verilmiştir (Ercilasun, 2008: 389).

2.4.9. Kitâb-ı Mecnû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mongolî

Eser, Mısır'da Halil bin Muhammed bin Yusuf el-Konevî adlı Konyalı bir Türk tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek için kaleme alınmıştır. 1343'te yazılmış veya istinsah edilmiş olan eserin yazma nüshası Hollanda Leiden Akademi Kütüphanesinde bulunmaktadır. Tercümân-ı Türkî kelime çeşitlerine göre düzenlenmiş bir sözlük ve gramerdir. Eserin 63 yapraklık kısmı Arapça-Türkçe sözlük ve gramer, 13 yapraklık kısmı ise Moğolca Farsça sözlükten oluşmuştur (Demirci, 2003: 55).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVANÜ LÜGATİ'T TÜRK VE KAŞGARLI MAHMUD HAKKINDA KISA BİLGİ

3.1. Kaşgarlı Mahmud'un Hayatı

Dîvânu Lugâtî't Türk'ün içeriğini, nasıl bir eser olduğunu anlamak için Kaşgarlı Mahmud'un hayatı, karakteri ve kişiliği hakkında da bazı bilgilere yer vermek gerekmektedir (Görsel için EK 1'e bakınız).

Kaşgarlı Mahmud'un hayatı hakkında, çok önemli bilgilere ulaşılmış ise de; hayatının bir bölümü belirsizliğini korumaktadır. Eser dikkatlice incelendiğinde, Kaşgarlı Mahmud'un iyi bir Müslüman ve iyi bir Türkçü olmasının yanı sıra önemli bir dil bilimcisi ve bilim adamı olduğu anlaşılmaktadır. Yazar kitabı yazmaya başlarken, “ *Esirgeyen, Bağışlayan Tanrını Adıyla*” başlamış, İslam dinine olan inanç ve saygısını dile getirdikten sonra Türklük konusunda çeşitli bilgilere yer vermiştir. Türklerin yeryüzünde büyük bir millet olduğunu, Tanrının Türklere yardım ettiğini, dünya milletlerinin idaresini Türklerin eline verdiğini, kötülüklerden, ayak takımının şerrinden koruduğunu, başka milletlerden ayrılıp kendilerine yani Türklere sığınanların korkularından kurtulduğunu, Türklerin kendi dilleriyle konuşması gerektiğine dikkat çektikten sonra şu hadisten söz etmiştir. ” And içerek söylüyorum, ben Buharanın-sözüne güvenilir-imamlarının birinden ve başkaca Nişaburlu bir imamdan işittim, ikisi de senetleriyle bildiriyorlar ki ’ Türk dilini öğreniniz, çünkü onlar için uzun sürecek bir egemenlik vardır’ buyurmuştur. Bu söz (hadis) doğru ise, Türk dilini öğrenmek için gerekli olur; yok bu söz doğru değilse akıl da bunun öğrenilmesini emreder.” (DLT/ I: 3-4).

Ayrıca; Türk toplumunun bütün illerini, çöllerini dolaştığını, boyların (Türk, Türkmen, Oğuz, Çiğil, Yağma, Kırgız) dillerini, kafiyelerini iyi belleyerek her boyun dilini kitabına özenle yerleştirdiğini, eseri incelemede kolaylık sağlanması için sistematik bir metod kullandığını; hikmet, seci, atalar sözü, şiir, recez, nesir gibi edebi sanatlarla süslediğini, hece ve harfleri sırasına göre tertip ettiğini belirtmiş; yıllarca birçok güçlülere katlanarak bu eseri meydana getirmiştir. Kitabı sekiz ayrımda toplayarak her kitabı isimler ve fiiller olarak ikiye ayırdığını, isimleri fiillerden önce yazdığını, arkasından fiilleri

yazdığını, önce hangisinin gelmesi gerekliyse onu öne, ikinci derecede olanı sona koyduğunu, herkesin bilmesi, kolay olması bakımından kitapta ve bölümlerde –ad olarak Arap dilince olan- istilahları (ilim sözü, tabir, terim) aldığını belirtmiştir.

Kaşgarlı Mahmud, Kaşgar şehrinin Opal köyünde dünyaya gelmiştir. DLT’de geçen bir kayıttan da Opal’ın kendi ilinde bir köy olduğunu söylemektedir. Doğum ve ölüm tarihleriyle ilgili bazı tereddütler varsa da, Opal köyündeki türbesi üzerinde ‘‘ Kaşgarlı Mahmud Kabri’’ yazılarak doğum yılının 1008, ölüm yılının 1105 olduğu gösterilmiştir.

Ayrıca; içeriği konusunda kesin bir bilgi olmamakla beraber, o bölgede halkın eskiden beri Hazret-i Mollam Şemsettin adıyla tanınan evliyanın 14 Recep 1252 (21 Ekim 1836) tarihli vakfiyeden (vakıf senedinden) Kaşgarlı Mahmud olduğu belirtilmektedir. Bu vakıf belgesi Ek-5’te gösterilmiştir.

Öte yandan KM, (DLT: 3) kendisinin Hüseyin oğlu Mahmud, babasının Muhammed oğlu Hüseyin olduğunu söylemektedir. Bu bilgiden yola çıkılarak, Kaşgarlı Mahmud’un hayatı ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

Kaşgarlı Mahmud’un şeceresinin Türk illerini, İran’da kurulan Samanoğullarından alan Karahanlı hükümdarlarının soyuna dayandığı, bir başka ifadeyle Karahanlı sülalesinden gelen bir şehzade olduğu sanılmaktadır.

Kaşgarlı Mahmud’un hayatındaki şu özet bilgi dikkate değerdir: Kaşgarlı Mahmud’un dedesi Muhammed bin Yusuf, tahtını büyük oğlu Hüseyin’e bırakmak ister. Ancak Muhammed’in ikinci eşi ve bu eşinden olma İbrahim adında bir oğlu daha vardır. İkinci eşi Muhammed Buğra Han’ın tahtı Hüseyin’e bırakacağını kabullenemediği, kendi oğlu İbrahim’i tahta geçirmek için ikinci eşi bir plan yapar; tahta çıkış töreninin yapılacağı gün tören yemeğine zehir katarak kocası Muhammed Buğra Han’ı zehirler, kardeşi Süleyman’ı boğdurtur ve çok sayıda maiyetinin de ölümüne sebep olduktan sonra oğlu İbrahim’i tahta çıkarır. Böylece babası hükümdarlıktan, kendisi de şehzadelikten olduktan sonra Mahmud’un Kaşgar’dan ayrıldığı, birçok meşakkatli yıldan sonra Büyük Selçuklu sultanı Melikşah’ın eşi yine Karahanlı hanedanından Celaliye Terken Hatun’un desteğiyle (Terken Hatun’a yazdığı şiirsel dizelerden anlaşılmaktadır) 1072 yılında Bağdat’a gittiği bilinmektedir. Bağdat’ta tamamladığı eserini halife Muktedi Biemiillah’a takdim ettiği, bir başka görüş de halifelik katına sunduğu yönündedir. Bazı bilgilere göre Kaşgarlı Mahmud

Bağdat'tan ülkesine döndüğü, Kaşgar yakınlarında Opal köyüne yerleştiği ve burada 97 yaşında öldüğü ileri sürülmektedir (Akalın, 2008: 11-31)

Kaşgarlı Mahmud; bu eseri oluştururken Türklerin görgülerini, bilgilerini göstermek için söyledikleri şiirleri, savları, önemli kelime ve deyimleri kitabına koyduğunu vurgulamıştır.

Onan (2003: 435)'a göre Kaşgarlı, İslâm dinine olan bağlılığı ile Türkçe sevgisini hiçbir zaman birbirine karıştırmamış metot sahibi araştırmacı, bir filologdur. Kaşgarlı Mahmud her şeyden önce "dil bilgini olarak tanımlanmalıdır. (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: xxv) Bunun yanı sıra Kaşgarlı Mahmud Türk boy ve teşkilat düzenini de bilen bir etnologdur. Türk boylarının isimlerini, oturdukları yerleri, dil özelliklerini hatta Oğuzların alt boy ve damgalarını tespit etmiş; yer geldikçe bunu göstermiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: xxvi).

3.2. Divanü Lügat-it Türk

Ahmet Bican Ercilasun ve Ziyat Akkoyunlu'nun Divanü Lügat-it Türk çevirisi giriş bölümünde eser hakkında genel bilgi başlığı altında eserin mahiyetini açıklamış, eserin içeriğiyle ilgili özellikleri maddeler halinde aşağıdaki şekilde belirtmiştir. "DLT, Türk dilinin bilinen en eski sözlüğüdür. 11.yüzyılın ikinci yarısında KM tarafından yazılmıştır; Türkçeden Arapçaya ansiklopedik bir sözlük mahiyetindedir. Eserin tam adı Kitabı Divani Lügat-it Türk'tür: 'Türk lehçelerini toplayan kitap' demektir. Kısaca Divanü Lügat-it-Türk olarak bilinir." (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: xvii).

Ercilasun ve Akkoyunlu, Divanü Lügat-it Türk hakkında çeşitli bilgilere yer vermiştir. Ona göre DLT, her şeyden önce bir sözlüktür. Bununla birlikte gerek eserde yer alan söz varlığının tematik çeşitliliği, gerek birçok kelime için karşılık vermekten öte yapılan açıklamalar, gerek girişte ve bazı bölüm sonlarında verilen bilgiler eseri adeta bir Türkiyat ansiklopedisi haline getirmiştir. (2014: xvii)

Bununla birlikte Ercilasun ve Akkoyunlu DLT hakkında tam bir fikir sahibi olabilmek için muhtevasıyla ilgili özellikleri maddeler halinde sıralamıştır.

1. DLT, 8 000 civarında Türkçe kelimenin Arapça karşılıklarını veren bir sözlüktür.

2. DLT, çeşitli bölümlerin veya kelime listelerinin sonunda yapılan gramer açıklamaları, özellikle y.279- 304. Sayfalar arasında verilen bilgiler dolayısıyla 11. yüzyıl ölçünlü Türkçesinin küçük bir gramerdir.
3. DLT, 11. yüzyıldaki Türk boylarının ağızları hakkında bilgiler veren diyalektolojik bir çalışmadır.
4. DLT, 11. yüzyıldaki Türk boy ve alt boyları hakkında bilgiler veren etnolojik bir eserdir.
5. DLT, 11. yüzyıl Türk coğrafyasına ait birçok şehir, kasaba, köy, akarsu, göl, dağ adlarını içine alan, bunların birçoğunu bir haritada gösteren ve bazıları hakkında kısa bilgiler veren bir coğrafya eseridir.
6. DLT, yer adları yanında, kişi adlarına da yer veren onomastik bir çalışmadır.
7. DLT, Türklere ait bazı efsaneleri, çeşitli âdet ve inanışları içine alan; tarım, hayvancılık, avcılık, çeşitli zanaat ve mesleklerle; giyim- kuşam, süslenme, eşya ve aletler, silahlar ve at takımları, çeşitli yiyecek içecek ve yemeklerle ilgili bilgiler veren; eğlence, oyun ve çalgı aletleri hakkında bilgilenmemizi sağlayan bir halk bilimi eseridir.
8. DLT, çeşitli hastalıklar, tedavi şekilleri ve ilaçlar hakkında bilgi veren bir halk hekimliği kitabıdır.
9. DLT, 300'e yakın atasözü ile, 11. yüzyıla ait bir atalar sözü küllüyatıdır.
10. DLT, çeşitli kelimelere örnek olarak verilmiş, tamamı 764 mısra tutan dörtlük beyitleriyle 11. Yüzyıla ait bir şiir antolojisidir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2014: xvii-xviii).
Kitabın, hangi tarihte yazıldığı konusunda değişik görüşler bulunmakla birlikte. Ercilasun ve Akkoyunlu (2014: xviii) eserin hangi tarihte yazıldığıyla ilgili Zeki Velidi Togan'ın bazı gerekçelere dayanarak yer verdiği görüşü dile getirmiştir. Togan'a göre, eser 1077 yılında yazılmıştır.

3.2.1. Dîvânu Lugâti't-Türk Nasıl Bulundu?

DLT'nin günümüzdeki tek nüshası İstanbul'daki Millet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Görsel için EK 2'ye bakınız). Eserin elde edilmesinin de ilginç bir hikayesi bulunmaktadır.

DLT, Meşrutiyet dönemi eski Maliye Bakanlarından Nazıf Paşa'nın kitaplığında bulunmakta iken, akrabalarından bir kadına bu kitabı verir ve "Sıkıştırsan bu kitabı sat, değerli bir kitaptır" der. Yalnız otuz sarı liradan aşağıya satmamasını da tembih eder. Kadın da kitabı Sahafklar Çarşısı'nda Burhan Efendi'ye götürür. Ancak otuz lira çok olduğu için Burhan Efendi kitabı almaz, bu arada kitabı Ali Emiri Efendi'ye gösterir. Ali Emiri Efendi kitabın değerini hemen anladığı için otuz liraya satın alır, hatta üç lira da sahafa komisyon verir. Kitabın nüshaları çok dağınık halde olduğu için Atatürk'ün öncülüğünde 26 Eylül 1932 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Türk Dili Kurultayı'nın ardından Türk Dili Tetkik Cemiyeti eseri çevirme görevini Kilisli Muallim Rifat Bey'e verir. Kilisli Rifat, eser üzerinde çalışmalarını tamamlar, çevirisini yapar ancak anlaşma sağlanmadığı için eser yayımlanmaz. Daha sonra DLT'ye ön söz yazan o zamanki Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen, eserin çeviri işinin Besim Atalay'a verilmesini ister. Eser, Besim Atalay tarafından çevirisi yapılarak 1940-1941 yıllarında üç cilt olarak yayımlanır. Bu arada TDK, DLT'nin yeni bir basımını da 1941 yılında yapar. Atalay'ın çevirisini tamamlayan bölüm ise 1943 yılında yayımlanır (Akalin, 2008: 141-155).

3.2.2. Dîvânu Lugâti't-Türk Bağlamında Türk Dili Üzerine Değerlendirme

Hiç kuşku yok ki Türk dilinin tarihini, geçmişini, derinliğini incelemeyen ve kültür değerlerini özümsemeden günümüz Türkçesiyle yabancılara dil öğretmek ve kültür aktarımına kalkışmak yüzeysel düzeyde kalmaya mahkumdur. Bu bağlamda, Türk dilinin kaynaklarını inceleyen en eski eser niteliği taşıyan Dîvânu Lugâti't-Türk, ele alınarak incelenmiş ve bu eserden yararlanılma yolu seçilmiştir. Bu eser üzerinde, çok değerli edebiyatçı ve dil bilimcileri çalışmış, uzun araştırmalar yapmıştır. Konunun önemine binaen, bu değerli görüş ve düşüncelere yeri geldikçe değinilecektir.

Aksan (2011: 29) ‘a göre Divanü Lügat-it Türk ve Kutadgu Bilig, çağının Türkçesi üzerinde bize çok değerli bilgiler vermektedir. Ona göre Divan; Türk boylarının yanı sıra toplum yaşamı, maddi ve manevi kültürle ilgili sözcük ve terimleri kapsadığı gibi, deyim ve atasözlerini, kimi şiirleri de içermekte, günündeki dil bilgisi özelliklerini de ortaya koyan bir ansiklopedik sözlük ve dil bilgisi niteliği taşımaktadır.

Diğer taraftan, eserin yazıldığı tarihlerde Türk coğrafyasının çok geniş bir alana yayıldığı, bunun sonucu olarak Türklerin kendi dillerini kullanmanın bir zaruret haline geldiği, bu nedenle çok sayıda kitap yazıldığı, bu bağlamda Divanü Lügat-it Türk’ün de söz konusu dönemde yazıldığı ve günümüze intikal ettiği anlaşılmaktadır. Atalay (2013: 9), ” Bizim gördüğümüz eserler arasında her yönden en önemli, her bakımdan en değerli eser Divanü Lügat-it Türk-tür.” sözleriyle DLT’nin önemine dikkat çekmektedir.

Eser tümüyle incelendiğinde, yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere Türkçenin çok önemli bir dil olduğu, bilinmesi ve öğrenilmesi gerektiği; diğer dillerden daha üstün bir dil niteliği taşıdığı gerçeğini harf, kelime, atasözü, şiir gibi unsurlarla anlatarak ortaya koymaya çalışmaktadır.

Divan’da Türk edebiyatının ilk dönemlerine ait ürünlere yer verilmiştir. Bu ürünler, Türkçenin zenginliğini yansıtmakla kalmaz, önemli bir öğretim amacı da güder. Kâşgarlı, bu örnekler yoluyla bir yandan kelimenin bağlam içerisinde öğretimini amaçlamakta, diğer taraftan da kültür aktarımı yapmaya çalışmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİVANÜ LÜGAT-İT TÜRK'TE GEÇEN ATASÖZLERİ

4.1. Divanü Lügat-it Türk'te Geçen Atasözleri ve Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları

Kaşgarlı Mahmud'un yazdığı, Besim Atalay'ın tercümesini yaptığı Dîvânu Lugâti't-Türk'te yer alan tüm atasözleri ve günümüz Türkçesindeki karşılıkları alfabetik harf sırasına göre; cilt ve sayfa numaraları da gösterilmek suretiyle Tablo 2 ' de belirtilmiştir.

Tablo 2:Dîvânü Lugâti't-Türk'te Geçen Atasözleri ve Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları

A

Dîvânü Lugâti't-Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Awçı nece al bilse adhiğ ança yol bilir (I: 63) (I: 332).	Avcı ne kadar hile bilse, ayı da o kadar yol bilir.
Aç ewek, tok tölek (I: 387).	Aç aceleci, tok yavaş olur.
Açılığ er şebük karımas (I: 47).	Varlıklı kişi çabuk kocamaz.
Aç ne yemes, tok ne temes (I: 79)	Aç ne yemez, tok ne demez.
Ağılda oğlak togsa arıkda otı oner (I: 65).	Ağılda oğlak doğsa ırmakta otu biter.
Agız yese köz uyadhur (I: 55)	Ağız yese göz utanır.
Alımçı arslan, berimçi sıçgan (I: 75) , (I: 409).	Alacaklı arslan, borçlu sıçan gibidir.
Alın arslan tutar; küçin oyuk tutmas (I: 81), (III: 289).	Hile ile arslan tutulur, güç ile korkuluk tutulmaz.
Alın arslan tutar; küçin sıçgan tutmas (III: 412).	Hile ile arslan tutulur, güç ile sıçan tutulmaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Alp çerikde, bilge tirigde (I: 388).	Yiğit savaşta, akıllı adam mecliste belli olur.
Alp eriğ yawrıtma ıkılaç arkasın yagıtma (I: 139).	Yiğit adama kötülük etme, iyi koşan atın sırtını yaralatma.
Alplar birle uruşma, begler birle turuşma (I: 182).	Yiğitlerle vuruşma, beylerle duruşma.
Alp yağıda, alçak çoğıda (I: 41).	Yiğit düşman karşısında, yumuşak huylu adam savaşta belli olur.
Anası tewlük yuwka yapar, oğlı tetik koşa kapar (III: 33).	Anası çocuğu kandırmak için yufkayı ince yapar, oğlu da zeki olduğu için yufkayı çiftler alır.
Anğduz bolsa at ölmes (I: 115).	Andız (Karın ağrısına iyi gelen, yerden kazılıp çıkarılan bir kök) hazır olursa at karın ağrısından ölmez.
Anıñ yüzing titinü baksa bolmas (II: 144).	Onun yüzüne dik baksa olmaz. (İnsan, onun güzelliği dolayısıyla yüzüne bakamaz.)
Anug utru tuşa yokka sanmas (I: 68).	Konuğun önüne konan yemek ikram edilmemiş sayılmaz.
Arı kafçıktsa ısrur (II: 329).	Arı kızdıran adamı sokar.
Arkasız er çeriğ sıyumas (I: 128).	Yardımcısı olmadıkça asker yenemez.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Arpasız at aşumas, arkasız alp çeriğ suyumas (I: 123).	Arpasız at koşamaz, arkasız yiğit asker bozamaz.
Arslan karısa sıçgan ötün ködhezür (II: 263).	Arslan kocalırsa, fare deliğini bekler.
Arslan kökrese at adhakı tuşalır (II: 146).	Arslan kükreyince atın ayağı dolaşır, kösteklenir.
Aşıç ayur tübüm altun, kamuç ayur men kayda men (I: 529).	Tencere der: dibim altın, kepçe der: ben neredeyim.
Aş tatığı tuz yogrın yemes (III: 31).	Aşın tadı tuz ise de, çanakta yalnız tuz yenmez.
Atan yüki aş bolsa açka az körünür (I: 75).	İğdiş edilen devenin yükü yemek olsa, aç kimseye az görünür.
Ata oğlu ataç togar (II: 80).	Çocuk babasına çeker.
Atası açığ almıla yese oğlınığ tışı kamar (II: 311).	Babası ekşi elma yese oğlunun dişi kamaşır.
Atası anası açığ açığ almıla yese oğlu kızı tışı kamar (III: 272).	Babası, anası ekşi elma yese oğlunun, kızının dişi kamaşır.
Ata tonı ogulka yarasa atasın tilemes (III: 87)	Atasının elbisesi uygun gelirse ondan sonra atasını istemez. (Babasının mirasını almak için onun yaşamasını istemez.)

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
At teküzligi ay bolmas (I: 507).	Atın alnındaki beyazlık Ay yerini tutmaz.
Adhın kişi nengi neng sanmas (I: 98).	Başkasının malı mal sayılmaz.
Ay tolun bolsa eliğin imlemes (I: 82).	Ay dolunay olunca elle gösterilmez.
Azukluğ aruk ermes (I: 148).	Azığı olan adam yorulmaz.

B

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Balık suwda közü taştın (I: 379).	Balık suda, gözü dışarıda.
Bar bakır, yok altın (I: 360).	Var olan bakır, yok olan altın. (Elde bulunan şey bakır gibi değersiz sayılır; elde bulunmayan şey, altın gibi kıymetlidir.)
Barçın yamağı barçınka, karış yamağı karışka (III: 28).	İpekli yaması ipekliye, yünlü yaması yünlüye.
Barığ otur tutsa yokka sanmas (II: 28).	Var olan öne konsa yok sayılmaz. (Konuğa, hazır olan şey sunulsa bir şey verilmemiş sayılmaz)
Beş erinyeğ tüz ermes (I: 121).	Beş parmak düz olmaz.
Bilmiş yek bilmedhüg kişiden yeg (III: 160).	Tanınmış şeytan, tanınmadık adamdan iyidir.
Birin birin miñğ bolur, tama tama köl bolur (III: 360).	Birer birer bin olur, damlaya damlaya göl olur.
Bir karga birle kış kelmes (II: 26).	Bir karga ile kış gelmez.
Bir tilkü terisin ikile soymas (III: 244).	Bir tilki derisi iki kez soyulmaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Bir toyın başı ağrısa kamuğ toyın başı ağrımas (I: 274) / (III: 169).	Toyın (Müslüman olmayan bir din ulusu) başı ağrısa, bütün din ulularının başı ağrımaz.
Boldaçı buzağı öküz ara belgülüğ (I: 528).	Öküz olacak buzağı bellidir.
Bor bolmadhıp sirke bolma (III: 121).	Şarap olmadan sirke olmaz.
Boşlaglansa boxuklanır (II: 272).	Kızan adamın eli boynuna bağlanır.
Boş nenğe idhi bolmas (I: 330).	Boş bırakılan malın sahibi olmaz.
Böri koşnısın yemes (III: 220).	Kurt komşusunu yemez.
Börining ortak, kuzgununğ yıgaç başında (I: 439).	Kuzgun, kurdun avladığına ortak olur; kendi avladığını ağacın başında saklar.
Bugday katında sarkaç suwalır (III: 240).	Buğday yanında karamuk (böğürtlen) da sulanır.
Bu kök kirsün kızıl çıksun (I: 362).	Sözünde durmazsan kılıç kanına bulansın, demir senden öcünü alsın.
Buşmasar boz kuş tutar, ewmeser ürüng kuş tutar (II: 12).	Avcı sıkılmazsa boz kuş tutar, acele etmezse beyaz kuş tutar.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Buzdan suw tamar (III: 123).	Buzdan su damlar.
Bütün ümlüğ kança kolsa olturur (I: 224).	Donu sağlam olan nereye istese oturur.

Ç

Divânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Çaksa tütnür, çalsa bilnür (II: 23).	Çakmak çakılrsa ateş çıkar, söz işitilse dilek anlaşılır.
Çaxşak üze ot bolmas, çakrak bile uwut bolmas (I: 469).	Dağ tepelerindeki taşlıkta ot olmaz, dazda (kel) ar (haya) olmaz.

E

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Ewdeki buzağı öküz bolmas (I: 446).	Ev danası öküz olmaz.
Ewek ewge tegmes (II: 19).	Aceleci evine varamaz.
Ewek singek sütge tüşür (II: 13).	Aceleci sinek süte düşer.
Ewliğ todhgursa közü yolka bulur (II: 176).	Ev sahibi konuğun karnını doyurursa, konuğun gözü yolda olur.
Egür bolsa er ölmes (I: 54).	Eğir (karın ağrısına iyi gelen bir kök) bir adamın yanında bulunursa ölmez.
Eliğ tutgınça ot ut (II: 292).	El tutacağına ateş tut. (Kefil olacağına ateş tut, çünkü kefil olan pişman olur.)
El kaldı törü kalmas (III: 221) / (II: 25).	Vilayet bırakılır, görenek bırakılmaz.
Emgek eğinde kalmas (I: 110).	Sıkıntı sırtta kalmaz.
Emikliğ uragut kösekçi bolur (I: 153).	Emzikli kadın iştahlı olur.
Endik uma ewlikni ağırlar (I: 105).	Şaşkın konuk ev sahibini ağırlar.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Erdem başı tıl (I: 107).	Faziletin başı dildir.
Erdemsiz kut çeltirür (II: 229).	Fasiletsiz olandan devlet uzaklaşır.
Erge munğ tegir tag senğiringe yel tegir (III: 360).	İnsana sıkıntı gelir; dağ başına, dağ çıkıntısına da yel değer.
Erik erini yağlığ, ermegü başı kanlığ (I: 70).	Çalışan adamın dudakları yağlı, erinenin (tembel) başı kanlı olur.
Erkeç eti em bolur, eçkü eti yel bolur (I: 95).	Genç teke eti ilaç olur, keçi eti yel olur.
Ermegüğe bulıt yük bolur (I: 138).	Eringene (üşengeç) bulut yük olur.
Ermegüğe eşik art bolur (I: 42).	Tembele eşik dağ beli olur.
Ernğenge eliğ karı böz üm tikemes (I: 117).	Ergene elli arşın bez don olmaz.
Er oğlu munğadhmas, it oğlu külermes (II: 84).	İnsan uzun süre sıkıntıda kalmaz, it yavrusu tökezlemez.
Ersek erge tegmes, ewek ewge tegmes (I: 104).	Azgın kadın koca bulmaz, aceleci eve varamaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Er sözü bir, edher köki üç (II: 283).	Erin sözü bir, eğer bağı üç olur.
Esende ewek yok (I: 77).	Sağlıkta acele olmaz.
Esiz anıñ yiğitliğı (III: 51).	Yazık onun yiğitliğine.
Eşyek ayur başım bolsa sundurida suw içgeymen (I: 492).	Eşek, aklım olsa denizden su içirim, der.
Etli tırnğaklı edhirmes (I: 177).	Et tırnaktan ayrılmaz.
Edhgü er süngüki erir atı kalır (III: 367).	İyi adam ölür, adı (namı) kalır.
Edhgülügni suw adhakında kemiş başında tile (II: 112).	İyiliğı su ayağına at, başında ara.
Edhgülükün kel, isizliğin kelme (II: 91).	İyilikle gel, kötülükle gelme.

I

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
İnğan inğrasa butu bozlar.(I: 120)	Dişi deve inleyince boduk (yavrusu) deve ses verir.
İş yarağında, sart asığında (III: 13).	İş tavında (fırsatında, sırasında, yerinde) tüccar ise karında.
It çakırı atka tegir, at çakırı itku tepmes (I: 363).	Çakır gözlü köpek ata değer, atın çakırı bir ite değmez. (İtin nazarı ata değer, atın nazarı ite değmez.
It ısırmas, at tepmes teme (I: 178).	İt ısırmas, at tepmez deme.
İtka uwut atsa oldağ yemes (I: 116).	İt utansa çarığın altını yemez.

İ

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
İgliğ turuğı adh bolur (I: 79).	Hastanın vasiyeti iyilik getirir
İki koçnğar başı bir aşıçta pışmas (III: 382).	İki koç başı bir tencerede pişmez.
İkki bogra igeşür, otra kögegün yancılur (I: 187-188).	İki boğa çarpışır, arada gök sinek incinir.
İm bilse er ölmes (I: 38).	Belgeyi bilen adam ölmez (Parolayı bilen adam ölmez)
İzlik bolse er öldimes, içlik bolsa at yağırmas (I: 104).	Çarık olsa adam ölmez, keçe olsa atın sırtı yağır (yara) olmaz.

K

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Kaçış bolsa kıyı körmes (I: 369).	Halk arasında anlaşmazlık ve ürküntü olsa kimse birbirine yan bakamaz.
Kadaş temiş kaymaduk, kadhım temiş kaymış (I: 403).	Kardeş demiş tınmamış, dönüp bakmamış; kayın demiş iltifat etmiş.
Kagun karma bolsa idhisi ikki eligen tegir (I: 410).	Kavun yağma edilirse sahibi iki eliyle yakalar.
Kal sawı kalmas, kalgı bağı yazılmaz (I: 409).	Yaşlı adamın sözü bırakılmaz (tutulur) Kağıl bağı (üzüm asmalarına bağlanan söğüt dalı) çözülmez.
Kalın bulutuğ tügi karanğku ışığ urunç açar (III: 217).	Kalın bulutu tipi sürer, karanlık işi rüşvet açar.
Kalınğ berse kız alır, kerek bolsa kız alır (III: 371).	Çeyiz veren kız alır, gerekiyse pahalı alır.
Kalın kaz, kılavuzsuz bolmas (I: 487) .	Kaz sürüsü kılavuzsuz olmaz.
Kalın kolan cufgasız bolmas (I: 424)	Kolan (yaban eşeği) sürüsü kılavuzsuz olmaz
Kanğdaş kuma urur iğdiş örü tartar (III: 382).	Baba bir kardeşler dövüşürler, ana bir kardeşler yardımlaşırlar.
Kanığ kan bile yumas (III: 66).	Kanı kanla yıkamazlar.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Xan işi bolsa katun işi kalır (I: 410).	Hanın işi, emri olunca, Hatunun işi geri kalır.
Kara bulutu yel, rüşvet el açar (I: 354).	Kara bulutları rüzgar dağıtır (açar), hükümet kapılarını rüşvet açar.
Kara munğ kelmeğinçe kara yalga keçme (III: 33).	Karabun (sıkıntı), karabela gelmedikçe, kara yalgayı geçme, çünkü sarptır, her zaman karlıdır.
Karga karısın kim bilir, kişi alasın kim tapar (I: 425).	Karganın yaşlısını kim bilir, insanın içinden geçeni kim sezer, kim anlar.
Karga kazga ötgünse butı sınır (I: 254).	Karga uçuşta ve kuvvette kazı taklit etmek istese ayağı kırılır.
Karı öküz balduka korkmas (III: 421).	Yaşlı öküz baltadan korkmaz.
Kadhıñ kasıñğa (III: 151).	Kayın ağacına katılık yakışır.
Kadhıñ kasıñğa söküť sülınke (I: 356) / (III: 369).	Kayın ağacına katılık, söğüt ağacına tazelik yakışır.
Kaynar öküz keçısız bolmas (I: 390).	Coşkun su geçitsiz olmaz. (Kaynayan dere geçitsiz olmaz)

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Kaz kopsa ördek köliğ ıgenür (I: 104).	Kaz giderse ördek gölü benimser (göle sahip olur).
Kek kördi keregü yüdhti (I: 447-448).	Sıkıntıyı gördü, çadırını yıktı, sırtladı.
Kenğeşlig bilig üdhreşir, Kenğeşsiz bilig obraşur (I: 232).	Danışıklı bilgi güzelleşir, danışsız bilgi yıpranır.
Keriş yağrı ogulka kalır (I: 370).	Sırt yağrı (yarası) oğula kalır.
Kedhüklük ölimes, küfeçliğ kürimes (III: 256).	Kepeneği olan kimse yağmurdan ıslanmaz, gem vurulan at haşarılık yapmaz.
Kılıç tatiksa iş yunçır, er Tatiksa et tıncır (II: 281).	Kılıç paslanırsa iş kötüleşir, adam Farşlılaşırsa kanı bozulur.
Kılnu bilse kızıl kedher, yarınu bilse yaşıl kedher (I: 394).	Kendini sevdirmeyi bilse kırmızı giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer.
Kırk yılka tegin bay çıgay tüzlenir (I: 349).	Kırk yıla değin zengin yoksul bir olur.
Kış konıkı ot (I: 332).	Kış konuğu ateştir.
Kız birle küreşme, kısrak birle yarışma (I: 474).	Kızla görüşme, kısrakla yarışma.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Kız kişi sawı yorıglı bolmas. (I: 326).	Pinti adamın ünü yayılmaz.
Keçikde katıglansa ulgandhu sevinir (II: 268).	Küçüklükte çabalarsa, büyüdüğünde sevinir.
Kiçik uluğka turuşmas, kırgug songkurka karışmas (II: 95).	Küçük büyüğe karşı, atmaca sonkura (yırtıcı kuşlardan biri) karşı koyamaz.
Kiming bile kaş bolsa yaşın yakmaz (III: 22).	Kimin yanında kaş (kara taş) bulunursa ona şimşek dokunmaz.
Kim kür bolsa köbez bolur (I: 325).	Kabadayı olan kurumlu olur.
King ton opramas, kengeşliğ bilig artamas (III: 358).	Geniş elbise yıpranmaz, danışıklı iş bozuk olmaz.
Kişi alası içtin. Yılkı alası taştın (I: 91).	İnsanın alası içinde hayvanın alası dışındadır.
Kişi eti tiriğle tatır (III: 257).	İnsan etinin tadı sağlığında bulunur.
Kişi sözleşü yılkı yıdlaşu (III: 104).	İnsan söyleşerek, hayvan koklaşarak anlaşır.
Kizdeki kiz yapar (I: 327).	Sandıktaki amber kutusuna el sürülmez.
Kizlençü kelinde (III: 242).	Gizli şey gelinde bulunur.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Kowı er kuduğka kirse yel alır (III: 226).	Kadersiz adam kuyuya girse yel alır.
Kolan kuduğka tüşe kurbaka aygır bolur (III: 122).	Kolan (yaban eşeği) kuyuya düşse kara kurbağası aygır olur.
Korkmuş kişiğe koy başı koş körünür (III: 126).	Korkmuş adama koyun başı çift görünür.
Koş kılıç kına sığmaz (I: 359).	Çifte kılıç bir kına sığmaz.
Kökge sagursa yüzge tüşür (II: 81).	Bir adam göğe tükürse, yüzüne düşer.
Kök temür keru turmas (I: 361).	Gök demir (çelik kılıç) boş durmaz.
Köni barır keyikning közinde adhın başı yok (III: 151).	Düz giden geyiğin gözünden başka yarası yoktur.
Közden yırasa gönülden gönülden yeme yırar (III: 366).	Gözden irak olan gönülden de irak olur.
Köp söğütge kuş konar; körklüğ kişigr söz kelir (I: 319).	Gür söğüde kuş konar, güzele söz gelir.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Kösüngüğe köğ tüşdi (III: 132).	Aynaya pas düştü.
Kulak eşitse köngül bilir, köz görse üdhik kelir (I: 211).	Kulak işitse gönül bilir, göz sevgilisini görünce coşkunluk gelir.
Kul yağı, it böri (I: 336).	Kul düşman, it kurttur.
Kurmuş kiriş tügülmes, ukrukun tağ egilmes (III: 215).	Kurulmuş kiriş düğümlenmez, kement ile dağ eğilmez.
Kurtga büdhik bilmes yerim tar der (III: 259).	Koca karı oyun bilmez yerim dar der.
Kuruğ yıgaç eğilmes, kurmuş kiriş tügülmes (I: 198).	Kuru ağaç eğilmez, kurulu kiriş düğümlenmez.
Kuruk kaşuk ağızka yaramas, kurug kulakka yakışmas (I: 383).	Kuru kaşık ağıza, kuru söz kulağa yakışmaz.
Kuş balası kusinçığ, it balası oxşançığ (III: 232).	Kuş yavrusu kusunç, it yavrusu okşamak için.
Kuş kanatın er atın (I: 34).	Kuş kanadıyla, er atıyla.
Kuş tuzakka menğ uçun ılınur (III: 358).	Kuş tuzağa yem için takılır.
Kuş yawuzı sagzıgan, yıgaç yawuzı azgan, yer yawuzı kazgan, budun yawuzı Barsgan (I: 439).	Kuşların kötüsü saksığan, ağaçların kötüsü kuşburnu (yaban gülü), yerin kötüsü bataklık olan yer, halkın kötüsü de Barsganlılardır.

Kut belgüsi bilig (I: 428).	Devlet alameti bilgidir.
Kutluğka koşa yağar (III: 60).	Talihliye çift yağar.
Kutsuz kudhuğka kirse kum yağar (I: 457).	Uğursuz kişi kuyuya girse kum yağar.
Kudhuğda suw bar it burnı tegmes (I: 375).	Kuyuda su var (su olsa da), itin burnu erişmez.
Kuzda kar eksümes, koyda yağ eksümes (I: 326).	Güneş görmeyen yerde kar, koyunda yağ eksik olmaz.
Küç eldin kirse törü tünğlüktin çıkar (III: 120).	Zulüm kapıdan girerse, görenek bacadan çıkar.
Kül ürkünçe köz ürse yik (I: 337).	Küle üfleyeceğine köze üflemek daha iyidir.
Kümüş künge ursa altun adhakın kelir (I: 165).	Gümüş güneşe konsa altın ayağı ile gelir.
Künde irük yok, begde kıyık yok (I: 70).	Güneşte gedik yok, beyde caymak yok.
Künge baksa göz kamar (I: 340).	Güneşe bakanın gözü kamaşır.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Küniniñ küline tegü yağı (III: 207).	Kuma kumanın külüne dahi düşmandır.
Küzegü uzun bolsa elig köymes (I: 448).	Küskü (maşa) uzun olursa el yanmaz.
Küz keliği yazın belgürer (II: 172).	Güzün gelişi yazdan belli olur.

M

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Muş oğlu muyavu togar (II: 14).	Kedi yavrusu miyavlayarak doğar.
Muş yağrıka tegişmes, ayur kişi nengi yaraşmas (II: 105).	Kedi asılı yağa erişemez, elin malı bana yaraşmaz der.

N

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Neçeme obrak kedhuk erse yağmurka yarar (III: 38).	Elbise ne kadar yıpranmış da olsa yine yağmurdan korur.
Neçe munduz erse eş edhgü, nece eğri erse yol edhgü (I: 458).	Ne kadar kötü olsa da eş ve arkadaş iyidir, ne kadar eğri olsa da yine yol iyidir.
Neçe yitik biçek erse öz sapın yonumas (I: 384).	Bıçak ne kadar keskin olsa da kendi sapını yontmaz.

O

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Oğlak yiliksiz oğlan biligsiz (I: 119).	Oğlakta ilik, çocukta bilgi yok.
Oğlan bilgisiz (I: 386).	Çocuklar akıl edemez.
Oğlan ış ışı bolmas oğlak müngüzi sap bolmas (III: 145).	Çocukların işi iş olmaz, oğlak boynuzu iyi sap olmaz.
Oğlan suw töker, uluğ yanı sınır (II: 19).	Çocuk su döker, büyüğün bir yanı incinir.(ayağı kayar, kırılır)
Oprak yasık dın tozluğ ya çıkar (III: 16).	Tozlu yay kabından, tozlu yay çıkar.
Ortak erden artuk olmas (I: 99).	Ortak, ortağından fazla almaz.
Otağka öpkelep süge sözlemedük (III: 208).	Ortağa kızıp askerle görüşmedi. (Çadırdaki arkadaşlarına kızarak askerlerle görüşmedi.)
Ot tese ağız köymes (I: 43).	Ateş değmekle ağız yanmaz.
Ot tütünsüz bolmas, yiğit yazuksuz bolmas (I: 400) / (III: 16).	Ateş dumansız, genç günahsız olmaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Otuğ odhguç birle öçürmes (I: 117).	Ateş, alevle söndürülemez.
Ol keçişni suw iletti (I: 369).	Su o geçidi, köprüyü götürdü.

Ö

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Öd keçer kişi tuymas, Yalñguk oğlu menğgü kalmas (I: 44).	Zaman geçer insan duymaz, insanoğlu ebedi kalmaz.
Ödhlek karıtmıška bodhuğ alkımas (II: 304).	Zamanın yaşlandırdığı kişiye kına, boya ayıp sayılmaz.
Öğüngüçi üminde artatur (I: 203).	Kendini öven donunu kirletir.
Öküş sewinç bolsa katığ oxsunur (III: 373).	Çok sevinen çok pişman olur.
Öküz adhakı bolgınça buzağı başı bolsa yeg (I: 59).	Öküz ayağı olacağına buzağı başı olmak daha iyidir.
Öldeçi sıcgan muş taşağı kaşır (I: 438) / (III: 267)	Ölecek sıcgan kedi taşağı (husye) kaşır.
Ötlüğ yinçü yerde kalmas (III: 30).	Delikli inci yerde kalmaz; onun bir alanı bulunur.
Öz köz ir kışlağ (I: 464).	Kendi kışlığını kendin yap. (Adam kendi kışlığını kendi yaptı.)

S

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Sabanda sandırış bolsa örtkünde irteş bolmas (I: 402) / (II: 214) / (III: 416)	Tarla ekilip sürülürken kavga olursa, harman zamanı kavga olmaz.
Sawın sağrakka tegir(I: 471)	Güzel sözle sürahiye ulaşılır.
Saçratgudın korkmuş kuş kırk yıl adhrı yıgaç üze konmas (II: 331).	Tuzaktan korkan kuş kırk yıl çatal ağaç üzerine konmaz.
Sakak bıçar, sakal oxşar(I: 282).	Çene keser, sakal okşar.
Sakak oxşar, sakal bıçar(II: 286).	Hileyle sakalı okşayarak çeneyi keser.
Sart azukı arığ bolsa yolda yer(I: 342).	Tüccar temiz mal alsa yolda kendisi yer.
Sartnıñ azukı arığ bolsa yol üze yer (I: 66).	Satıcının malı temiz olsa yol üzerinde kendisi yer.
Sınamasa arsıkar, sakınmasa utsukar (I: 242).	İnsan tecrübe etmezse aldanır, sakınmazsa yutulur.
Sögüşüp uruşur, otra ton titişür (II: 89).	Küfürleşerek kavga ederler, arada elbise yırtılır.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Sögüt sülinğe, kadhıng kasinga (I: 356) / (III: 134).	Söğüte tazelik, kayın ağacına katılık yakıştır.
Sözge süçünse bulun barır (II: 150).	Sözün tadına dalan tutsak olur.
Suw içürmesge süt ber (I: 218).	Su içirmeyene süt ver.
Suw körmekinçe etük tartma (III: 426).	Suyu görmedikçe papuç çıkarma.
Subuzganda ev bolmas, topurganda ow bolmas (I: 516).	Eski mezarlıkta ev olmaz, gevşek topraklı yerde av olmaz.
Sundılaç ışı ermes örtgün tepmek (I: 526).	Harman dövmek çayır kuşunun işi değildir.
Süsegen, udhka Tengri müngüz bermes (III: 364).	Süsegen öküze Allah boynuz vermez.

T

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Tawgaç yanniğ turkusı telim, tenğlemedhip bıcmas (I: 427).	Çin hükümetinin ipeği çoktur, fakat denkleştirmeden biçmez.
Tagığ ukırıkın egmes, Tenğizni kaygıkın bügmes (I: 100).	Dağ kementle eğilmez, denizin önü kayıkla gerilmez, kesilmez.
Tağ tağka kavuşmas, kişi kişiğe kawuşur (III: 153).	Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.
Tamu kapuğın açar tawar (III: 234).	Cehennem kapısını mal (rüşvet) açar.
Tapuğ taş yağar, taş başığ yarar (III: 58).	Emir taşı yarar, taş başı yarar.
Taşığ ısrumasa öpmiş kerek (I: 163).	Taşı ısrıramayan öpmeli.
Tatıg közre tikenığ tüpre (II: 280).	Tatın (Farslı) gözüne vur, diken kökünden çıkar.
Tatsız Türk bolmas, başsız börk bolmas (I: 349) / (II: 281).	Tatsız Türk olmaz, başsız börk (serpuş) olmaz.
Tayak bile taymas, tanuk sözün bütmes (III: 166).	Dayangaç (baston) ile olan kaymaz, şahit sözü ile inanılmaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Tay atatsa at tınır, oğul eredhse ata tınur (I: 206).	Tay yetiştiği zaman at, oğul yetiştiği zaman baba dinlenir.
Taygan yüprügin tilkü sewmes (I: 175). / (II: 15).	Tazının yüğüünü (koşucu, hızlı koşan) tilki sevmez.
Taz at tafarçı bolmas (III: 149).	Alacalı at yük taşımaz.
Taz keliği börkcige (I: 26)	Kelin geleceği yer takkeci dükkanıdır.
Tewey bedük erse mayakı bedük ermes (III: 168).	Deve büyük olsa da dışkısı büyük olmaz.
Tewey münüp koy ara yaşmas (III: 60).	Deveye binerek koyun arasında saklanılmaz.
Tewi silkinse eşekke yük çıkar (II: 246).	Deve silkinse eşeğe yük çıkar.
Tewi yük götürse kamaç yeme kötürür (II: 75).	Deve yük götürse kaşığı da beraber götürür. (Büyük yük taşıyan deveye kaşık yük sayılmaz.)
Tegirmende toğmuş sıçgan kök kökreginge korkmas (III: 282).	Değirmende doğmuş sıçan gök gürlemesinden korkmaz.
Teğme kişi öz bolmas, yat yaguk tüz bolmas (I: 433).	Değme kişi kendin gibi olmaz, yat (yabancı) hısımla bir olmaz.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Telim sözüğ uksa bolmas, yalım kaya yıksa bolmas (III: 20).	İnsan çok sözü anlayamaz, yalçın kayayı yıkamaz.
Tenğsizde tegirmen turgursa, yarağsızda yar barrır (III: 355).	Uygun olmayan yerde değirmen yapılırsa, beklenmedik anda yarık oluşur.
Teşük suwda belgürer (I: 387).	Yarık suda belli olur.
Tezek karda yatmas, edhgü ısız katmas (I: 386).	Tezek karda yatmaz; iyi kötüye karışmaz.
Tılın tergige tegir (I: 429).	Dil ile sofraya ulaşılır. (İyi sözle insan nimete erişir)
Tılın tuğmişni tışın yazmas (II: 20).	Dil ile bağlanan dişle çözülmez.
Tikmegince önmes, tilemegince bulmas (II: 20).	Ağaç dikmedikçe bitmez, dilekte bulunmayan bulamaz.
Tilki öz yinige ürse udhuz bolur (III: 5) / (I: 54).	Tilki kendi inine karşı ürürse (havlarsa) uyuz olur.
Tirig esen bolsa tağ öküş körür (I: 62).	Yaşayanın başı esen gitse, şaşılacak çok şey görür.
Tokum yüzüp kudrukta biçek sıma (I: 473).	Deriyi yüzdükten sonra bıçağı kuyruğunda kırma.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Tolum anutsa kulun bulur, tolum unutsa bulun bolur (I: 215).	Silahını hazırlayan tay da bulur, silahını unutan tutsak olur.
Toyın tapuğsak, Tengri sefinçsiz (III: 377).	Toyın (İslam olmayan Türklerin, Buda dininin, din ulusu) tapmak ister, Tanrı memnun değil.
Tünle bulıt örtense ewlük urı keldürmişçe bolur, Tanğda bulıt örtense ewga yağı kirmişçe bolur (I: 251).	Bulut, akşam üstü kızarırsa kadın, erkek çocuk doğurmuş gibi olur; sabahleyin kızarırsa eve düşman girmiş gibi olur.
Tunle yorup kündğ sewnür küçükde eflenip ulgadhu sewnnür (III: 87).	Gece yola çıkan gündüz sevinir, küçükken evlenen yaşlanınca sevinir.
Tütün kopursa işlenür (II: 72).	Dumanla oynayan islenir.
Tütüşmeginçe tüzülmes, tüpirmegince açılmas (II: 71).	Kavga etmeyince düzen olmaz, tipi olmayınca hava açılmaz.
Tüzün birle uruş, utun birle tireşme (I: 251).	Yumuşak başlı insanla uğraş, kötülerle uğraşma.

U

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Ula bolsa yol azmas, bilig bolsa söz yazmas (I: 92).	Alamet olsa yol şaşmaz, bilgi olursa söz şaşmaz.
Ulugrı uluglasa kut bulur (I: 304).	İhtiyara saygı gösteren uğur ve devlet bulur.
Uluk yağırı ogulka kalır (I: 68).	Atın omuz başındaki yara oğula kalır.
Uma kelse kut kelir (I: 92).	Konuk gelse uğur gelir.
Umayka tapınsa ogul bolur (I: 123).	Kim Umaykaya (çocuk doğduktan sonra ana karnındaki eşi) hizmet ederse çocuk doğar.
Usukmışa sakığ kamuğ suw körünür (I: 191).	Susamışa ılgın (serab) su gibi görünür.
Us üşgürse ölür (I: 228).	Kerkes kuşu bir adamın yüzüne karşı ıslık çalarsa uğur sayılmaz; bu, ölüme işarettir.
Uygur yıgaç uzun kes, temür kısga kes (II: 11).	Ağacı uzun, demiri kısa kes.

Ü

Divânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Üri kopsa oğuş aklıır, yağı kelse imrem tepreşür (I: 87-88).	Bir gürültü kopsa hısım, akraba gelir; bir düşman gelse halk yerinden oynar.

Y

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Yawlak tıllıĝ begden kerü yalnĝus tul yeĝ (III: 133).	Kötü dilli kocadan yalnız dul kadın daha iyidir.
Yaginĝ erse kerek yundakı tegır (III: 44).	Düşman olsa bile ondan gübresi kalır.
Yagını aşaklasa başka çıkar (I: 305).	Düşman aşağı görülürse (küçük görülürse) başa biner (çıkır).
Yakadakı yalgagalı elıgdeki içgınur (I: 253).	Yakasındaki yemek döküntülerini yalamakla uğraşan kimse elindekini kaybeder.
Yalksa yeme yag edhgü, köyse yeme kün edhgü (III: 435).	Bıksa bile yağ iyi, yaksa bile gün iyidir.
Yalnĝuk menĝgü tirilmes, sınka kirüb kirü yenmes (III: 64-65).	Kişi ebediyen yaşamaz, mezara giren de geri gelmez.
Yalnĝuk oĝlı munsuz bolmas (III: 141).	İnsan oĝlu ayıpsız (kusursuz) ve hastaliksız olmaz.
Yalnĝuk oĝlı yokadhur edhgü atı kalır (III: 384).	İnsanoĝlu ölür, iyi ise adı (namı) kalır.
Yalnĝuk ürülmüş kap ol, aĝzı yazılıp alkınur (I: 195).	Adam oĝlu şişirilmiş tulum gibidir, aĝzı açıldığında söner.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Yalñus kaz ötmes (III: 384).	Bir tek kaz ötmez.
Yarın bulgansa el bulganır (III: 21) .	Kürek kemiği karışırsa vilayet de karışır.
Yaş ot köymes, yalafar ölmes (III: 47).	Yaş ot yanmaz, elçi öldürülmez.
Yatnıñ yağlığ tiküsinden öznüñ kanlığ yudhruk yeğ (III: 43).	Yabancınn yağlı lokmasından kendinin kanlı yumruğu yeğdir.
Yadhağ atı çaruk küçi azuk (I: 381).	Yaya kimsenin atı çarık, kuvveti azıktır.
Yazıda börü ulusa ewde it bugru tartışur (III: 255).	Kırda kurt ulusa evde köpeğın bağı sızlar.
Yazıdaki süwlin edhergeli evdeki takagu içğınma (I: 447).	Kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma.
Yazın katıglansa kışın sewnur (III: 159).	Yazın çalışan, uğraşın kışın sevinir.
Yazmas atım bolmas, yanğılmas bilge bolmas (III: 59).	Şaşmadık atış olmaz, yanılmadık bilgin olmaz.
Yazmas atım yağmur, yanğılmas bilge yanğku (III: 379).	Usta atıcı yağmur, yanılmaz bilgin yankı.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Yer basrukı tağ, budhun basrukı beg (I: 466).	Yerin baskısı dağ, halkın baskısı da beydir. (Yere dağ baskı yapar, insanlara da bey.)
Yıgaç uçunga yeltegir, körklüg kişiğe söz kelir (I: 319).	Ağaç ucuna yel değer, güzele söz gelir.
Yılan kendü eğrisin bilmes tewi boynun eğri ter (I: 127).	Yılan kendi eğrisini bilmez, deveye boynun eğri der.
Yılan yarpuzdan kaçır, kanca barsa yarpuz utru kelur (III: 39).	Yılan yarpuzdan (yılan yiyen bir hayvan) kaçır, nereye gitse karşısına dikilir.
Yıparlığ kesürgüdin yıpar kitse yıdhu kalır (III: 48).	Kaptan (kabından) amber gitse kokusu kalır.
Yırak yer sawın arkış keldürür (I: 97).	Uzak yerin haberini kervan getirir.
Yitüklığ anası koyun açır (III: 18).	Bir şey yitiren kimse onu anasının koynunda arar.
Yogurkanda artuk adhak kösilse üşiyür (II: 137).	Ayak yorgandan fazla uzatılırsa üşür.
Yunt başın yularlar (III: 9).	Atın başını boş bırakma.
Yund kazısı yağ (III: 18).	En iyi yağ atın karnından çıkan yağdır.

Dîvânu Lugati't Türk'te Geçen Atasözleri	Günümüz Türkçesindeki Karşılıkları
Yurt küçük bolsa anğut bedük ur (I: 93).	Delik küçük olsa da tıpayı (yamayı) büyük vur.
Yüfüşlüğ kelin kedhegü yafaş bulur (III: 11).	Armağanlı gelin, güveyiyi yumşak huylu bulur. (Gelin zengin olduğu için damat ona saygı gösterir.)
Yüzge körme erdem tile (III: 143).	Yüzün güzelliğine, çirkinliğine bakma, adamda edep ara.

4.2. Dîvânu Lugâti't-Türk'teki Atasözleri ve Kültür Aktarımı

“DLT Türk dilinin bilinen ilk sözlüğüdür. Türk lehçelerini içinde barındıran, ansiklopedik bir sözlük mahiyetindedir.” (Ercilasun, 2014: xvii) Dîvânu Lugâti't-Türk, dönemine ait zengin söz ve dil bilgisi kurallarını bünyesinde bulunduran, Türk dilleri ve lehçeleri için önemli bir kaynaktır.

Ata sözleri, atalarımızla bizim pek çok ortak yönümüzü gösteren kültür mirasıdır. Binlerce yıl öncesinde komşuluk, iyilik, tarım, ticaret, evlilik, aile gibi pek çok konuda söylenmiş ata sözleri bugün de kullanılmaktadır. Bu durum bizim atalardan farklı düşünmediğimizi, onların devamı olduğumuzu göstermektedir (Güzel ve Torun, 2007: 145).

Bu bölümde, Divanü Lügati't Türk'te geçen tüm atasözleri tek tek ele alınarak incelenmiş, günümüz Türkçesindeki karşılığı gösterilmiştir. Bu atasözleri incelendiğinde, edebi sanatların incelikle ve ustalıkla kullanıldığı görülmektedir. DLT'de günümüz atasözlerindeki gibi; yiğitlik, konukseverlik, sosyal yaşam (insani ilişkiler, akrabalık, komşuluk, dostluk), sağlık, ekonomi, tarım, hayvanlar (özellikle hayvanlar üzerine söylenen çok sayıda sav bulunmaktadır), tabiat, dil ve ahlaki değerlere ait tema ve konulara yer verilmiştir. Bu alt başlıklardan önemli görülenler ele alınacak, yabancılara Türkçe öğretim ve kültür aktarımına olan katkısına örneklerle yer verilecektir.

4.2.1. Dil

Divanü Lügati't Türk'te dil unsuru ile ilgili çok sayıda atasözü bulunmaktadır. Bu bağlamda bunların Türkçe karşılığı ve yorumları aşağıdaki gibi verilmiştir:

“Erdem başı tıl”: Erdemin başı dildir (I: 107) / (III: 336).

Bu savda güzel söz söylemenin önemine vurgu yapılmıştır. İyi söz söyleyen kişi, çevresini aydınlatacağı gibi saygı da görür. Erdemli olmanın başında dilin geldiği, özellikle dilin doğru kullanılma yeteneğinin insana güç kazandıracağına dikkat çekilmektedir. Eskiden olduğu gibi bugün de belagat sanatının (iyi, güzel, pürüzsüz, düzgün, kusursuz,

yerinde söz söyleme sanatı) her alanda olduğu gibi siyasette de ne kadar önem arz ettiği bilinen bir gerçektir.

“Tılın tergige tegir.”: Dil ile sofraya ulaşılır (I: 429).

Besim Atalay, DLT’de geçen bu sav için şu yorumu getirmiştir:” Bu sav, faziletini, sözleriyle bildirmekle emrolunan kişi için söylenir; nitekim Arapçada ’kişi dilinin altında gizlidir’ demektedir.” Arapçada geçtiği söylenen bu sözün insanın içindeki insan olan değerini, cevherini, yeteneğini ancak dili sayesinde ortaya koyabileceğini anlatmaktadır.

“Tılın tügmişni tışın yasmas.”: Dil ile bağlanan dış ile çözülmez (II: 20).

Bu savın sözünü yerine getirmekle emrolunan kimse için söylendiği, başka bir anlatımla sözde sebatı, sadakatı, ahde vefayı ifade etmek için kullandığı anlaşılmaktadır. Yani sözünde durmanın önemine işaret edilmektedir.

“Kişi sözleşü yılkı yıdlaşu.” : İnsan söyleşerek, hayvan koklaşarak anlaşır (III: 104):

Aynı atasözü günümüzde de kullanılmaktadır. Kökünün bu atasözüne dayandığı sanılmaktadır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biri olan konuşabilme yetisinin önemine vurgu yapılmaktadır.

“Yavlak tılığ begden kerü yalngus tul yeg. : Kötü dilli kocadan yalnız yaşayan dul kadın daha iyidir (III: 133).

Yukarıdaki savda kadının dul kalmasının kendisine devamlı kötü sözler söyleyen bir kocayla yaşamaktan daha iyi olduğu anlatılmaktadır. Bu savda dilin insan ilişkilerindeki önemine değinilmiştir.

Günümüz Türkiye Türkçesinde de dil ile ilgili çok değerli atasözleri bulunmaktadır.

Örneğin;

“ Tatlı dil yılını deliğinden çıkarır.”

“Söz ola keser savaşı, söz ola kestire başı.”

“Sözünü bil, pişir, ağzını der, devşir.”

Tüm bu atasözleri ile; dil sayesinde aşılamayacak hiçbir engel bulunmadığı, dilin her kapıyı açabilecek güce sahip olduğu anlatılmaktadır.

Dil üzerine söylenmiş bir güzel söz de 1069 yılında Yusuf Has Hacıp tarafından yazılmış özgün bir siyasetname olan Kutadgu Bilig’de geçmektedir: *“Aklın süsü dil, dilin süsü sözdür; insanın süsü yüz, yüzün süsü gözdür.”*

Görüldüğü gibi Türk toplumu konuşma adabına büyük önem vermiş, her fırsatta edepli bir dil kullanmanın önemine vurgu yapılmıştır. Bin yıldan uzun bir süre önce bilinen ve söylenen bu atasözleri bir bütün olarak ele alınıp incelendiğinde; Türk toplumunun zengin bir kültüre, uygar bir medeniyete sahip olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Bu savlar, günümüzde de eskimeden sanki bugün söylenmiş gibi değerini korumaktadır. Özellikle dil öğrenecek yerli ya da yabancılar açısından kültür alışverişinde, kültür aktarımında bulunmak için iyi bir malzeme ve kaynak oluşturmaktadır. Hiç şüphe yok ki dil; düşünmektir, medeniyettir, bir milletin hafızasıdır. Bu hafızayı geliştirmek ve güçlendirmek için çok okumak, edebiyat bilmek ve edebiyatın dilini de öğrenmek gereklidir.

4.2.2. Töre ve Evlilik

4.2.2.1. Töre

Türk toplumu; örflerine, adetlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı bir ulustur. Dîvânu Lugâti’t-Türk; yalnızca Türk diliyle ilgili bilgileri değil, Türklerin bin yıl önce yaşayışları, gelenekleri, inanışları, yiyecekleri, giyecekleri, içecekleri kısacası Türklerle ve Türk kültürüyle ilgili bilgileri günümüze ulaştırmaktadır (Akalin, 2008: 107). Kaşgarlı Mahmud’un eseri olan Dîvânu Lugâti’t-Türk’te geçen savlardan bin yıl öncesine ait geleneklere aşağıdaki şekilde yer verilmiştir:

El kalır, törü kalmas: Memleket (yurt,ülke) gider, töre kalır. Başka bir deyişle yurt terk edilir, töre terk edilmez .(I: 221) / (II: 225).

Bu sözden Türklerin adetlerine sıkı sıkıya bağlı oldukları, bu adetlere ve göreneklere uygun davranılması gerektiği ifade edilmektedir.

Küç eldin kirse törü tünğlükten çıkar: Zulüm kapıdan girerse görenek-merhamet- bacadan çıkar (III: 120).

Bu savda da törenin üstün tutulduğu; zulümle, zalimlikle bir yere varılamayacağı, zulümle törenin ve merhametin bağdaşmayacağı açık bir şekilde dile getirilmiştir.

İm bilse er ölmes: Parolayı bilen adam ölmez (I: 36).

Bu savda işaret dilinin önemine değinilmiştir. Parola halen askeri birliklerde ve polis teşkilatında kullanılmaktadır.

4.2.2.2. Evlilik

Dîvânu Lugâti't-Türk'te evlilik kurumu ile ilgili atasözlerine de yer verilmiştir.

Tünle yorup kündüz sewnür, küçükde eflenip ulgadhu sewnür: Geceleyin yürüyen gündüz sevinir, küçüklüğünde evlenen yaşlılığında sevinir (III: 87).

Bu savda, o yıllarda Türk toplumunda genç yaşta evlenme olgusuna karşı olumlu bir tutum içinde olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, günümüzde kullanılan, ‘Erken kalkan yol alır, erken evlenen döl alır.’ atasözüyle de örtüşmektedir.

Kalınğ berse kız alır, kerek bolsa kız alır: Çeyiz veren kız alır, gerekliyse pahalı alır (III: 371)

Ernenge eliğ karı böz m tikemes: Ergenin donu elli arşın bezden dikilmez (I: 117).

Yukarıdaki savlardan da anlaşılacağı üzere; evliliğın günümüzde olduğu gibi eskiden beri maddi bir külfeti beraberinde getirdiği, evlenecek kişinin belli bir ekonomik güce sahip olması gerektiği, ‘‘Bir lokma, bir hırka’’ anlayışıyla evliliğın yryemeyeceği, evliliğın ciddi bir kurum olduğu ve bunun için hazırlıklı olunması gerektiği ifade edilmiştir.

Yfşlğ kelin kdheg yafaş bulur: Armağanlı gelin, güveyi yumuşak huylu bulur. (Gelin, akrabasının verdiği armağanlarla ağırlanmış olursa o, güveyi yumuşak huylu ve ağırbaşlı bulur; nk güveyi onu zengin bulmuştur, bu yüzden ona saygı gösterir (III: 11-12)

Evlilikte, varlıklı olmanın evliliğın normal seyrinde ve daha iyi yürüyeceğini anlatmak istemektedir.

4.2.3. Kültür

4.2.3.1. Tanışma Kültürü

Divanü Lgati’t-Türk’te tanışma kurallarına da yer verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud, DLT’de geçen şu görüşe yer vermiştir:

Birbirini tanımayan iki adam karşılaştıkları zaman önce selamlaşırlar sonra ‘‘boy kim?’’ diye sorarlar. ‘‘Hangi kabiledensin?’’ demektir. ‘‘Salgur’’ diye cevap verir. Yahut kitabın baş tarafında söylediğim boy adlarından birisini söyler. Bundan sonra konuşmaya başlarlar. Yahut durmaksızın ayrılırlar. Böylelikle birisi öbürünün kabilesini tanımış olur (III: 141).

Bu tanışma geleneği Anadolu'da ‘‘ kimlerdensin?’’ sorularak halen sürdürülmektedir (Akalin, 2008: 114).

4.2.3.2. Yemek Kültürü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te yemek kültürüne ait unsurlara yer verilmiştir. Örneğin, ‘‘**Ol ölüğe yogladı**’’ : O, ölü için yemek verdi (III: 309).

Bu savda, ölünün arkasından yemek verildiği anlatılmaktadır. Divanü Lügati't Türk'te geçen yog kelimesi: matem, yas; ölü gömülmesinden sonra üç veya yedi güne kadar verilen yemek anlamında kullanılmıştır (II: 796).

Günümüzde de bir kişinin ölümünün ardından yemek verilmesi kültürü mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında, yaklaşık bin yıl öncesindeki kültürel yapının aynen devam ettiği görülmektedir (Görsel için EK 3'e bakınız).

4.2.3.3. Konukseverlik Kültürü

Divanü Lügat-it Türk'te konukseverlik kültürü ile ilgili savlara yer verilmiştir:

Anuk utru tutsa yokka sanmas: Öne konan yemek ikram edilmemiş sayılmaz (I: 68).

Barıĝ otu tutsa yokka sanmas: Konuĝa hazır olan şey sunulsa bir şey verilmemiş sayılmaz (II: 28).

Uma kelse kut gelir: Konuk gelse uğur gelir (I: 92)

Aşağıdaki beyitte de Türklerin konuksever yönüne vurgu yapılmaktadır:

Kelse kalı yarlıĝ bolup yunçıĝ uma

Keldür anuk bolmuş aşıĝ tutma uma (DLT I .93)

“Sana yoksul bir konuk gelirse onun önüne hazır bulunan aşı getir, geciktirme.”

Yukarıdaki savlardan Türklerin ne kadar misafirperver olduğu, gelen konuğa elde hazır olan ne varsa ikram edildiği ifade edilmektedir. Türklerin günümüzde de herkes tarafından bilinen konuksever yapısının yaklaşık bin yıl önce de mevcut olduğu Divanü Lügati't Türk'te geçen bu atasözleriyle anlaşılmaktadır.

4.2.3.4. Kıyafet Kültürü

Dîvânu Lugâti't-Türk'te giyim-kuşamla ilgili bilgiler de kendine yer bulmuştur. DLT'de geçen ‘**bilezüklendi**’(III: 205) sözcüğü ile bilezik takma kültürünü, ‘**ol tonuğ bodhudi**’(III: 260), ‘**uragut yogurgan büründi**’ (II: 141) sözleriyle kadının giyimine ve süslenmeye ne kadar önem verdiğini göstermektedir. Diğer taraftan kadının giyimiyle ilgili olarak da şu sav dikkate değerdir:

“**Kılnu bilse kızıl kedher, yaranu bilse yaşıl kedher.:** Kendini sevdirmeyi bilse kırmızı giyer, yaranmayı bilse yeşil giyer. (III: 394)

Bu sav eşlerin birbirleriyle iyi geçinmesi, kadının kocasının gönlünü kazanması için giyimine önem vermesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca giyimi özendirmek için ütü kullanıldığı anlaşılmaktadır.

“Ütü” kelimesi de DLT’de kendisine sıklıkla yer bulmaktadır.

Ol tonuğ ütüdi: O, elbisenin pürüzlerini bir demir parçasıyla düzeltti, ütledi (III: 252)

Ütir: Ütülemek (III: 252): Çok eskiden Türklerin bir demir parçasıyla ısıtarak elbiselerinin kırışıklıklarını düzelttikleri anlatılmaktadır. Kaşgarlı Mahmud (I: 68)’’ ütük=üti mala biçiminde bir demir parçasıdır ki dikiş yerlerini yatıştırmak için kızdırılarak elbise üzerine bastırılır’’ demiştir. Buradan da Türklerin giyim-kuşamı sevdiği, giyim kültürüne ayrı bir önem verdikleri gözler önüne serilmektedir (Görsel için EK 4’e bakınız)

4.2.3.5. Ağıt Kültürü

Ayrıca, ölünün arkasından ağıt yakma geleneği de mevcuttur. DLT’de geçen meşhur Alp Er Tonga ağıtı buna örnek olarak gösterilebilir.

Alp Er Tonga öldi mi?
Issız ajun kaldı mu
Ödhlek öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır

Alp Er Tonga öldü mü?
Kötü dünya kaldı mı?
Felek öcünü aldı mı?
Şimdi yürek yırtılır (I: 41).

Ödhlek yarağ közetti
Ogrı tuzak uzattı
Begler begin azıttı
Kaçsa kalı kurtulur.

Zaman fırsat gözetti,
Gizli tuzağını kurdu;
Beyler beyini azıttı,
Kaçsa nasıl kurtulur? (II: 234)

Ödhlek arıg keveddi
Yunçığ yawuz tawradı
Erdem yeme sawradı
Ajun Begi çertilür

Zaman çok gevşedi
Arıg kötü davrandı
Fazilet yine savıldı
Dünya beyi yok oldu (III 41).

Ödhlek kamuğ küfredicilt
Erdem arıg sewledi
Yunçığ yawuz tuwradı
Erdem begi çertilü

Zaman zayıfladı
Ululuklar azaldı
Zayıf ve düşkün kişiler kuvvetlendi
Fazilet beyi yok oldu (I: 103)

Ulşıp eren börleyü
Yırtın yaka urlayü
Sıkırıp üni yurlayü
Sıktap közi örtülür

Herkes kurt gibi uluşuyor,
Yakasını yırtarak bağıyor,
Ünü çıkasıya haykırıyor,
Gözü örtülesiye kadar ağlıyor (I: 189)

Yukarıda Alp Er Tonga destanından alınan beyitlerden de, bir yiğitin arkasından nasıl ağıt yakıldığı betimlenmektedir.

4.2.4. Çalışma Hayatı, Ticaret ve Ekonomi

Dîvânu Lugâti't-Türk'te ekonomik hayat, ticaret ve çalışma yaşamı ile ilgili savlara yer verilmiştir.

Alımçı arslan berimçi sıçgan.(I: 75) / (I: 409) : Bu savda borcu olan kişinin ekonomik yönden zayıf olduğu için her zaman eziklik içinde olduğu anlatılmaktadır.

Adhın kişi nenği nenğ sanmas (I: 98): Başkasının malı mal sayılmaz.(Başkasının malı senin elinde olsa da mal sayılmaz; çünkü geri alınır. Burada da kişinin bizzat kendisinin çalışarak servet sahibi olmasına değinilmiştir. İnsanın çalışması öğütlenmektedir.

Birin birin miğ bolur, tama tama köl bolur: Birer birer bin olur, damlaya damlaya göl olur (III: 360). Bu savda da tasarruflu olma öğütlenmektedir.

Ermegüğe eşik art bolur: Tembel eşik dağ beli olur (I: 42).

Ermegüğe bulıt yük bolur: Eringene bulut yük olur (I: 138).

Yukarıdaki savlarla çalışma övülmekte, tembellik yerinmektedir.

İş yarağında, sart asığında: İş sırasında, tüccar karında (III: 13)

Bu savdan da şu anlam çıkmaktadır: İş yerinde ve sırasında yapılırsa karlı olur.

Ortak erden artuk almaş: Ortak, ortağından fazla almaz (I: 99)

Bu sav, iş hayatında dürüst olmanın önemine dikkat çekmektedir.

Öz köz ir kışlağ: Kendi işini kendin yap, başkasına bırakma (I: 464)

Satnıñ azukı arığ bolsa yol üze yer: Satıcının azığı temiz olsa yol üzerinde yer (I: 66)

Bu savda dürüstlük ilkesine vurgu yapılmaktadır. Özellikle, hileli satıcılara ince bir gönderme yapılmıştır.

Sundılaç işi ermes örtkün tepmek: Harman dövmek çayır kuşunun işi değildir (I: 526).

Bu savda da çalışmanın önemine değinilmiş; harman dövmenin belli bir çabayı gerektirdiği, bazı zorlukları beraberinde getirdiği anlatılmaktadır.

Yazın katıglansa kışın sewnür: Yazın çalışan kışın sevinir (III: 159)

Bu savda emek verilmeden başarıya ulaşılamayacağı; yazın çalışmadan kışın rahat edilemeyeceği vurgulanmaktadır.

Yazıdaki süwlin edher geli evdeki tagaku ıçkınma: Kırdaki sülünü ararken evdeki tavuğu kaçırma (I: 447).

Bu sav günümüz Türkçesinde sıklıkla yer verilen’’ Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olma’’ atasözüyle benzerlik taşımaktadır. Bir şeyi elde etmek uğruna elinde var olanı kaçırmamak gerektiği anlatılmaktadır.

Yogurganda artuk adhak kösülse üşiyür: Ayak yorgandan fazla uzatılırsa üşür (II: 137).

Bu sav gereksiz harcamaları önlemek, ekonomik duruma ve mal varlığına göre hareket etmeyi, bir başka ifadeyle harcamalarda ölçülü olmayı öğütlemektedir. Günümüz Türkçesindeki ‘’ Ayağını yorganına göre uzat’’ atasözü bu savla anlamsal açıdan birebir örtüşmektedir.

Yırak yer sawın arkış keldürür: Uzak yerin haberini kervan getirir (I: 97).

Kervan o dönemlerde; bir haberleşme ve iletişim aracı olduğu gibi, ticaret hayatının da önemli bir parçasıydı. Katar katar süzülüp giden deve kervanları bugünün tırları gibidir. Kervanlar o dönemin önemli bir ulaşım aracı olarak gösterilebilir. Ülkeler arasındaki ticaret kervanlar aracılığıyla gerçekleşmekteydi. Çoğu hac ziyaretleri de kervanlarla yapılırdı. Bazı turistik ziyaretlerin de kervanlar aracılığıyla yapıldığı bilinmektedir. Ticari hayatın kervanlarla canlandığı; baharat, kumaş, değerli madenler, yiyecek- giyecek, süs eşyaları ve bunun gibi birçok meta bu kervanlar sayesinde insanlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Kervanlar aracılığıyla ticaret genellikle güç koşullarda yapılmakla beraber kervanlar sulak ve otlak yerlerden geçirilmekteydi. Ayrıca han gibi konaklama yerlerinde mola verilmekteydi. Bu sayede tanışma, haberleşme ve bilgi edinme gerçekleşirdi. Bu durum, kültür alışverişi

açısından önemli bir fırsat oluşturmaktaydı. Kervanlar özellikle zor doğa koşullarına dayanıklı deve gibi hayvanlar kullanılarak oluşturulmaktaydı.

Türkler deveyi ticari hayatta yoğun bir şekilde kullanmıştır. Bu yüzden DLT’de de deve ile ilgili çok sayıda atasözü vardır.

Tewi silkinse eşekke yük çıkar: Deve silkinse eşeğe yük çıkar (II: 246)

Tewi yük götürse kamıç yeme kötürür: Deve yük götürse kaşığı da beraberinde götürür (II: 75)

Tawgaç Xanning turkusı telim, tenğlemedhip biçmas: Çin hükümetinin ipeği çoktur fakat denkleştirmeden biçmez (I: 427).

Bu atasözü ne kadar varlıklı olunursa olunsun, yine de tasarruflu olmanın gerektiği düşüncesine dikkat çekmektedir. Savurganlığın, ölçsüz, yersiz, gereksiz harcamanın ülke ekonomisine zarar vereceğinin anlatıldığı bu savda; tutumlu olmanın önemine vurgu yapılarak o dönemde özellikle ipek üretiminin etkisiyle büyük bir ekonomik güç olan Çin gibi önemli ülke referans alınmaktadır. Burada ifade edilen, lüzumsuz israftan kaçınma düşüncesi, günümüz ekonomisinin de temel kurallarındandır. Bu atasözü tutumlu olmayı öğütlemektedir.

4.2.5. Aşk ve Sevgi

DLT’de, aşk ve sevgiyle ilgili şiirsel anlatımlara yer verilmiştir.

Aydum anğar sewük
Bizni taba ne elük
Keçting yazı kerik
Kırlar edhiz bedhük

Sevgilime söyledim
Bizim tarafa yüksek tepeleri,
Uzun kırları, geniş yazıları
Geçerek nasıl geldin? (I: 94)

Aydı sening udhu
Emgeg telim udhu

Dedi senin tarafında,
Çok emek, zahmet vardı;

Yumşar katıĝ ödhü	Sarp daĝları geçerek
Könglüm sanĝa yüĝrü	Gönlüm sana doĝru koşuyor.(I: 110)
Yalwın anıĝ közi	Onun gözü büyüldür.
Yelkin anıĝ özi	Onun özü konuktur.
Tolun ayın yüzi	Yüzü ayın ön dördüldür.
Yardı meniĝ yürek.	Benim yüreĝimi parçaladı (III: 3)

4.2.6. İyilik ve Erdemli Olma

“Suw içürmesge süt ber.”: Su içirmeyene süt ver. (Sana kötülük edene sen iyilik et.) (I: 218).

Atasözlerinde özellikle barış dilinin benimsendiĝi; şerden, kötülükten uzak durulması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Aşağıda yer verilen sav bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

“Yalnĝuk oĝı yakadhur edhgu atı kalır.”: İnsan ölür, iyiye adı (namı) kalır (III: 384)

Bu sav; insanın, insanlığın iyiliĝe yönelmesini öğütlemektedir.

“Küç eldin kirse törü tünĝlüktin çıkar.” (Zulüm kapıdan girerse görenek-merhamet-bacadan çıkar (III: 120)

“Tüzün birle uruş, utun birle tireşme.”: Yumuşak huylu insanla uğraş, kötülerle uğraşma (I: 251)

Edhgülükün kel, isizligin kelme: Hayırla gel, şerle gelme (II: 91).

Divânu Lugâti't-Türk'te geçen, iyilikle ilgili şu beyit de oldukça dikkat çekicidir:

Külse kişi atma anĝar örter küle

Bakkıl anĝar edhgülügün aĝzın küle

“Sana karşı gülen bir kimsenin yüzüne sıcak kül atma; ona yüzün gülererek, iyilikle bak.”
Bununla, iyiliğe iyilikle karşılık verilmesine salık verilmektedir (II: 26) / (I: 29).

Erdemsizden kut çeltirür: Faziletsiz olandan devlet uzaklaşır (II: 229)

Fazilet; insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye olan devamlı ve değişmez istidat, güzel vasıf, insanın yaratılışındaki iyi huy, erdem olarak tanımlanmaktadır (Devellioğlu, 2007: 253)

Görüldüğü gibi, Türk toplumunda faziletin ayrı bir yeri vardır. Yukarıda açıklanan vasıfların bir insanda bulunmasının asıl olduğu, bu özellikleri taşımayanlara devletin itibar etmeyeceği, bu vasıflardan yoksun olanların devlet desteğinden mahrum kalacağı, devletin görevinin de kaliteli, vasıflı, bilgili, iyiliksever insan yetiştirmek olduğu anlatılmaktadır. Böylece bu savda, Türklerin adab ve edebe ne kadar önem verdiği görülmektedir. Kabalık ve şiddetten uzak durulması gerektiği önemsenmektedir.

4.2.7. Bilgi

DLT’de, bilgi kavramı ile ilgili atasözleri mevcuttur.

Kut belgüsü biliğ: Devlet alameti bilgidir (I: 427- 428).

Ayrıca, şu beyitte de bilgin ve faziletli insanlara önem verilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir.

Bilge eriğ edhgü tutup sözün işit
Edhemini öğreniben ışka sura (I: 428).

Yukarıdaki beyit; bilgin kimseyi hoş tutup sözünü dinlemeyi, faziletini öğrenmeyi, öğrendiğini işte kullanmayı öğütlemektedir. Bu beyitin bir başka açıklamasında da bilgin, akıllı, hikmet sahibi kimsenin sözünü dinlemeyi, onda olan edep ve fazileti öğrenmeyi, öğrendiğinle amel etmeyi öğütlemektedir.

Yazmas atım yağmur, yanğılmas bilge yanğku: Usta atıcı yağmurdur; çünkü yağmurun nişan yeri yeryüzüdür; yeryüzü geniştir, atılan şey sapmaz, her şeyde doğru söyleyen bilgin yankıdır çünkü ne söylense sana öylelikle cevap verir (III: 380).

Kenğeşlik biliğ üdreşür, Kenğeşsiz biliğ obraşur: Danışıklı bilgi güzelleşir, danışıksız bilgi yıpranır (I: 232).

Yukarıda yer verilen bu savlarda da, bilimin önemine dikkat çekilmektedir. Bu savlar, Orta Asya'da yaşayan Türklerin bilime ne kadar değer verdiğini, ancak bilgiyle doğru yola ulaşılabilceği görüşünü benimsediklerini ortaya koymaktadır. Divanü Lügat-it Türk, içerisinde yer alan savlar sayesinde bize o dönemki kültürel yapıyı algılama şansı vermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

‘‘Erdem başı tıl. ’’ (I: 120).

Faziletin başı, dildir. Dil toplumları birbirine yaklaştıran, toplumlar arasındaki aşılmaz denilen engelleri ortadan kaldıran büyülü bir düzendir. Gelişen ve değişen dünya düzeninde toplumlar birbirlerinin dillerini ve kültürlerini öğrenmek istemektedir. Dil ile kültür birbirinden bağımsız düşünülemez.

Diğer yandan dil, sadece dil kurallarını öğrenmekle değil, edebiyatla da öğrenilir. Dile hakim olmak için o ülkenin edebiyatını da araştırmak ve iyi öğrenmek gerekmektedir.

Günümüzde spor, siyaset, ekonomi, bilim, sosyal yaşam, sanat gibi alanların etkisiyle toplumlar birbirlerini anlamaya daha çok ihtiyaç duymaktadır. Toplumlar arasında ortak kültürel yapı oluşmaktadır. Toplumlar arasındaki kültürel alışverişi sağlayan unsurların başında dil gelmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda yabancı dil öğrenimi ve öğretiminin önemi oldukça açıktır. Bu bağlamda, dünya üzerinde en çok konuşulan dillerden olan Türkçeyi öğrenmek ve bundan hareketle Türk kültürünü yakından tanımak isteyenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Tarihi çok eski zamanlara dayanan Türk kültürünü yakından tanımanın yolu, Türk dilini öğrenmekten geçmektedir. Türk dilinin tarihini bilmeden, geçmişine inmeden, günümüze nesiller yoluyla aktarılan kültür değerlerini özümsemeden günümüz Türkçesini öğrenmek, kültür aktarımına kalkışmak yüzeysel boyutta kalmaya mahkumdur.

Türkçe; geniş bir kelime hazinesine sahip olduğu kadar, atasözleri gibi zenginliklere de sahiptir. Atasözleri bir toplumun kültürel yapısını, yaşayış tarzını ortaya koyan kalıplaşmış sözlerdir. Bu durum, Türkçenin üstün bir dil yapısını bünyesinde barındırdığını gözler önüne sermektedir. Nitekim, Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazarı Kaşgarlı Mahmud da eserinde Türkçenin üstün bir dil olduğuna dikkat çekmektedir.

Öte yandan, atasözleri ve deyimler bir milletin hafızasında yerleşmiş bir bilgi birikimidir. Bu açıdan bakıldığında; atasözleri ve deyimler, bilgi birikimi ve kültürün önemli bir parçasıdır. Bugün her insanın aklında -hatta hiç okumamış olanların bile- kendisini,

geçmişini, içinde bulunduğu durumu, olayları, başkasıyla olan iletişimlerini ifade edebilecek birkaç atasözü mutlaka vardır.

Kültür aktarımı aynı zamanda bir bilgi aktarımıdır. Bilgi birikiminin içinde zengin kelime hazinesinin olacağına kuşku yoktur. Kelime hazinesi yoksa ya da azsa, kültür aktarımı yapılamaz. Bu bakımdan, kelime hazinesini geliştirmek ve çoğaltmak için çocuklara bol bol kitap okutarak okuma alışkanlığı kazandırmak lazımdır. Atasözleri ve deyimler bunun için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir.

Bu noktada, yabancılara Türkçe öğreten en eski eser olarak kabul edilen Dîvânu Lügâti't-Türk'ten faydalanmak, Türkçenin tüm zenginlikleriyle doğru bir biçimde öğretilmesinin yolunu açmaktadır. Bu çalışmada, Divanü Lûgat-it Türk'te yer alan atasözlerine yer verilmiş, Türkçenin en önemli zenginliklerinden olan atasözlerinden yola çıkarak o dönemki kültürel yapı hakkında fikir sahibi olunmuştur.

Kelime hazinesi ile atasözlerini ayırmak mümkün değildir. Kaşgarlı Mahmud, bin yıl öncesinde bunu fark etmiş, erişebildiği söz varlığını (kelime, hece, harf, fiil, isim, hikmet, seci, atalar sözü, şiir, recez, nesir, fiilden türeyen isim, kelimelerin kuruluşta kaç harfli olabileceği) bir nakkaş gibi kitabına işlemiş, Türk kültürünü Orta Asya'dan Irak'ın başkenti Bağdat'a sırtında taşımıştır. Burada, uzun araştırma ve çalışmaların sonucunda bir bilgiye daha ulaşmıştır; o da Türk dilinin diğer dillerden daha üstün bir yapıya sahip olduğudur. Böylece, bu kültür zenginliğini sıkı sıkıya elinde tutmuş, nesillere aktarılmasını sağlamış, birçok konuda kaynak sayılabilecek çok önemli bir eser olan Divanü Lûgat-it Türk'ü Türk dünyasına armağan etmiştir.

Son zamanlarda önemli atılımların yaşandığı yabancılara Türkçe öğretimi konusunda çalışmalar mevcuttur. Bununla birlikte bu alanda yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Bu alanda yapılacak çalışmalar devlet desteğiyle teşvik edilmelidir.

Özellikle, yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kalıplaşmış sözler (atasözleri, deyimler vb.) gibi ilgi çekici ve dil öğrenmeyi özendirici araçların kullanılmasının faydalı olacağına inanıyoruz. Bu çalışmayla atasözlerinin kültür aktarımına katkısı örneklerle ortaya koyulmuştur. Yabancılara Türkçe öğretirken atasözleri gibi kültürel unsurlara sıklıkla yer verilmeli, toplumların birbirlerini daha iyi anlamaları sağlanmalıdır.

Yabancılara Türkçe öğretimi alanında esas alınabilecek en önemli kaynaklardan olan Dîvânu Lugâti't-Türk, yeteri kadar çalışmaya konu olmamıştır. Bu önemli eserden yabancılara Türkçe öğretimi konusunda daha çok yararlanılmalıdır.

Yukarıda özetlenen bilgilerin ışığında; her ülke diğer ülkelerin kültürünü bilmek, anlamak, kendi kültürü ile mukayese etmek ve iletişim kurmak ister. Bu durum, kültür alışverişinde ve kültür aktarımında dikkate değer bir husustur. Dil öğretiminde atasözlerinin önemli bir kaynak olduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir.

KAYNAKÇA

- Açık, F. (2008). Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretilirken Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretim Sempozyumu bildirisi içinde (s. 1-8). KKTC: Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Akalın, Ş.H. (2008). *Bin Yıl Önce Bin Yıl Sonra Kâşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati’t-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akarsu, B. (2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim. Nazife Güngör(Ed.), *Dil-Kültür Bağlamında Eğitim Sorunları*.(s. 131- 140). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.
- Akpınar, M. (2010). *Deyim ve Atasözlerinin Yabancılara Türkçe Öğretiminde Kullanımı Üzerine Bir Araştırma*.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aksan, D. (2006). *Anadilimizin Söz Denizinde*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2009). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2011). *Dil, Şu Büyüklü Düzen*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksan, D. (2011). *Türkçenin Gücü*. Ankara: Bilgi Yayınları.
- Aksoy, Ö.A. (2013). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Yayınları.
- Atalay, B. (2013). *Divanü Lûgat-it-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın, H. (2013). Dünyada ve Türkiye’de Çokkültürlü Eğitim Tartışmaları ve Uygulamaları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çavuşoğlu, A. (2006). Ana Dili, Edinimi, Önemi ve Geliştirilmesi. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11:1, 37-46.

- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Atasözlerinin Tanımı ve Teşekkülü* (Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü içinde), İstanbul: Excellence Publishing.
- Demirci, J. (2003). Cumhuriyet'in 80.Yılında Türkiye'de Memlûk-Kıpçak Türkçesi Çalışmaları, Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu bildirisi içinde (s. 53-63). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Durmuş, M.(2013). *Yabancılara Türkçe Öğretimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Duru, H. (2009). *Atasözleri ve Deyimlerin Yabancılara Öğretilmesinde Yöntem ve Teknikler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).Fatih Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ercilasun, A.B.(2008). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun,A.B, Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmud Dîvanu Lugâtî't Türk Giriş-Metin-Çeviri- Notlar- Dizin*.Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2000). Türk dil bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/ Tanıtım.
- GÖĞÜŞ, B. (1988), "Uluslararası Ana Dili Eğitimi Örgütü", *Türk Dilinin Öğretimi Toplantısı* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, s. 15-20.
- Güzel, A. (2010). *İki Dilli Türk Çocuklarına Türkçe Öğretimi*.Ankara: Öncü Basımevi.
- Güzel, A., Barın, E. (2013). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A., Barın, E. (2013). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A., Torun, A. (2007). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güzel, A.,Barın,E. (2013). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*.Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaplan, M. (2006). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kavcar, C.(2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim. Nazife Güngör(Ed.), *Yazı Devrimi ve Türkçenin Yaşaması*. (s. 81- 97). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Kurt, G. (2014). *Dil Kültür İlişkisi ve Edebi Eserlerdeki Yansıması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Onan, B. (2003). *Divanü Lûgat-it-Türk'ün Dil Öğretim Yöntemleri ve Dünya Filolojisine Katkıları Bakımından Bir Değerlendirmesi* Türklük Bilimi Araştırmaları [Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı], sy. 13, (s. 425–446). Niğde: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Onan, B. (2012). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özdemir, E.(2007). Cumhuriyetin İlk Yıllarından Günümüze Dil, Kültür, Eğitim. Nazife Güngör(Ed.), *Cumhuriyet Döneminde Dilimiz*. (s. 41- 47). Ankara: Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi.

Özdemir İnce, “*Atasözleri, Deyimler ve Sözcükler*”, Hürriyet, 25 Subat 2007

Özil, Ş. (1991). *Dil ve Kültür Çağdaş Kültürümüz, Olgular – Sorunlar*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Özkan, P. A. (2009). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Derslerinde Kültürlerarası İletişim Yetisi Kazandırma Amaçlı Karikatür Kullanımı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkul, Y.(2012). *Hedef Kültüre Ait Deyimlerin Yabancı Dil Öğrencisinin Kültürlerarası Yetisinin Gelişimine Katkısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Necmettin Erbakan Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Konya

Tural, S. (1992b), *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara: Ecdad Yayınları.

Uyar, Y. (2007). *Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik Geliştirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünalın, Ş. (2014). *Dil ve Kültür*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yağmur K. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı. Mustafa Durmuş, Alpaslan Okur (Ed.), *Dil Öğretiminde Anadili, İkinci Dil ve Yabancı Dil Kavramları*. (s. 181-200). Ankara: Grafiker Yayınları.

Zorbaz, K. Z. (2013). Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı. Mustafa Durmuş, Alpaslan Okur (Ed.), *Yabancılara Türkçe Öğretiminin Tarihi Seyri* (s. 159-169). Ankara: Grafiker Yayınları.

EKLER

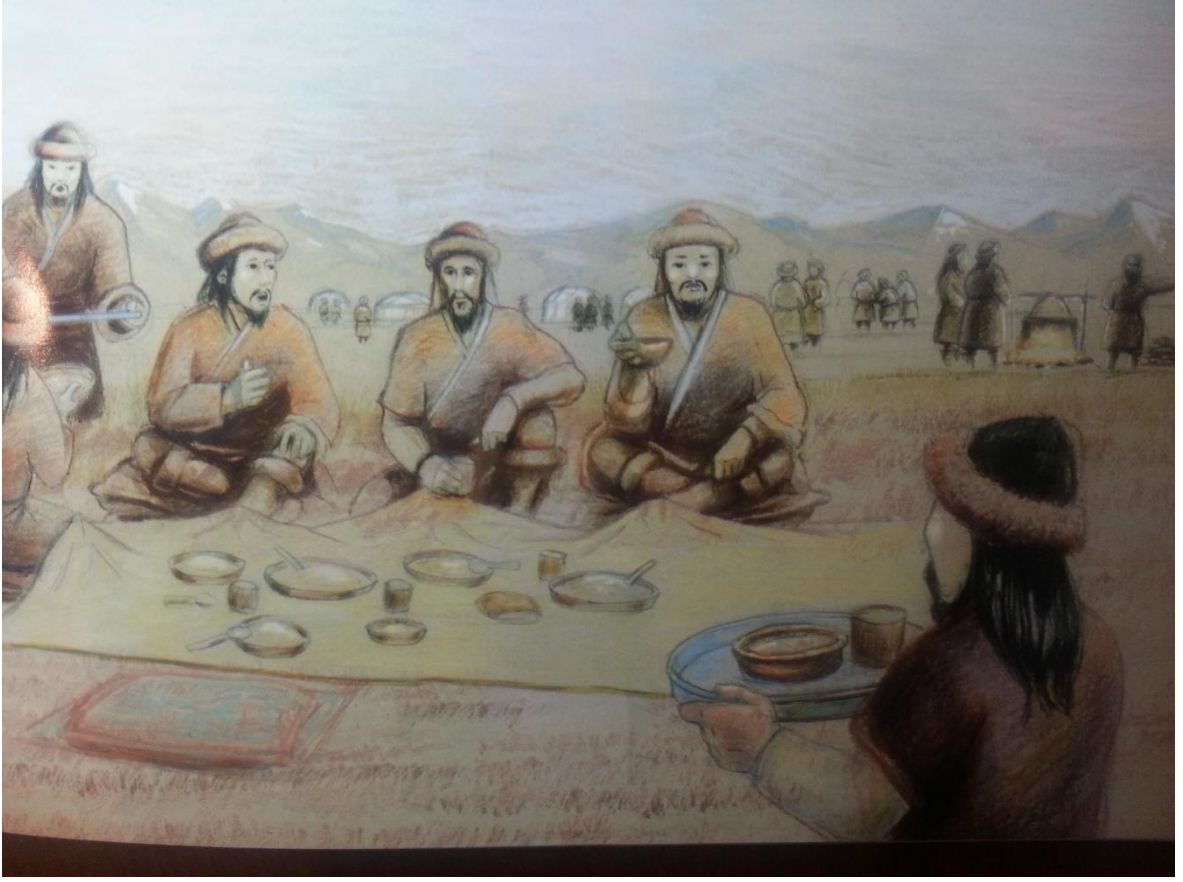
EK-1: ‘‘Kaşgarlı Mahmud’’ Akalın (2008: 6)’ın eserinden alınmıştır.

EK-2: ‘İstanbul’daki Millet Kütüphanesinde Yer Alan Divanü Lugati’t-Türk’ Akalın (2008: 140)’in eserinden alınmıştır.

EK-3: ‘Ölünün Ardından Verilen Yemek’ Akalın (2008: 115)’in eserinden alınmıştır.

EK-4: “Ütüg” Akalın (2008: 109)’in eserinden alınmıştır.

Ütüg

EK-5: “Vakıf belgesinin çeviri yazısı” Akalın (2008: 32)’ın eserinden alınmıştır.

*'Taribka bir miñ iki yüz ellig iki mah-i recebü'l-mücerrebniñ on dört ba-
kar yılı muzafat-ı Kâşgar mabkeme-i darü'l-kaza ²mesned-i şariat Molla Sadık
Alem bin Şah Ala Abund hatem-i fi'z-zeyl tendurustluk hâletim bir yüz on ³tört
yaş salim bilen ilm-i hissiyat iştiyak edebliğ keyfiyat bilen kolumdiki bir mukav-
vaga müstemil mebni-i ⁴marifet şeş defteri mesnevi-i ilm ü irfan manevi-i kalem-i
ictihad bilen evrak-i sahifesige ziynet birgen ⁵kıymat baba mülk-i zer-harid ki-
tabımni belde-i Kâşgar der-mevzi-i Oyfal taht-ı cebel çeşme-i zülali sahneside
medfun musannif-i irfan Hazret-i Mevlam Şemse'd-din Hüseyin sahib-kalem
Mahmud el-Kâşgariniñ mazaratıga vakf-ı ⁷mutlak ve tasdik-i müebbed ba-yed
ki bu ulug edibe marifet kitabımni edib ilm-erbablar bilen mazar-ı Şemse'd-din
⁸Hüseyin sahib-kalem Mahmud el-Kâşgariniñ kabr-i müteberriknin sahnesi-
de çeşme-i zülali etrafida oturup ⁹mezkûr kitabni mütalaa kılıp sahib-kalem
Hazret-i Mevlam Şemse'd-din Hüseyin Mahmud el-Kâşgari-¹⁰niñ haklarında
dua kılıp evlad-i ümmet kavm-i milletke talim-i ilm kılıp fazl-i kamal tapışığa
say kılğaylar ¹¹bu mezkur vakf kitabınga baş şakirdim Molla İyd-i Halvet bin
Molla Evezni müteveli nasb kıldım ¹²dip hatem fi'z-zeyl Molla Sadık Alem öz
mühürümni basdım. ¹³Mezkur ikrarımniñ rastlığıga ulema-i müderris el-Nazar
Abunum divan-ı şahan Molla Abdurrahim Nizari ve ¹⁴Noruz Kâtib Turduş
Kâtib Turdı Şeyh Abunum Molla Gocılak Oyfaldin Zeydin Korul begiler ¹⁵şa-
hiddürler.*

*Zübdetü'l-ulema
âlimü'l-vakt
Molla Sadık ibn Şah Ala*

EK-5 devamı: “Vakıf belgesini Türkiye Türkçesine aktarılmış biçimi” Akalın (2008: 33)’in eserinden alınmıştır.

Tarih 1252 yılı kutsal Recep ayının on dördüncü günü, Sığır yılında, Kâşgar ilinin şeri mahkemesinin kadısı, şeriatın direği, aşağıya mührünü basmış olan ben *Şah Ala Abund oğlu Molla Sadık Elem*, yüz on dört yaşında sağlıklı (aklım başımda) olarak, bilime duyduğum ilgi ve istekle, edeple elimde mukavvayla ciltli marifet kaynağı altı defteri, sayfaları içtihat kalemile süslenerek yazılmış, paha biçilmez, altına satılabilecek *Mesnevi-i Şerif* adlı kitabımı Kâşgar’ın Opal ilçesinin dağ kenarında, soğuk pınarın yanına defnedilen Hazret-i Mevlam Şemseddin Hüseyin oğlu kalem erbabı Kâşgarlı Mahmud’un mezarına tamamen bağışladım ve ebediyen sâdaka olarak verdim. Bu büyük yazara tamamıyla bağışlanan bilim ve marifet yüklü kitabımı, yazarların ve bilim erbabının Şemseddin Hüseyin oğlu kalem sahibi Kâşgarlı Mahmud’un mübarek kabri üstünde soğuk suyun aktığı pınarın yanında oturup söz konusu kitabı inceleyerek kalem erbabı Hazret-i Mevlam dinin güneşi Hüseyin oğlu Kâşgarlı Mahmud’a dua etmelerini, Müslüman çocuklarına ve milletimize bilim öğreterek onların erdemli olmalarını sağlamak için çalışmalarını diliyorum. Bağışladığım bu kitabıma baş öğrencim *Molla Eyd Helpet Molla Evezoglu*’nu uygulayıcı olarak tayin ettim deyip aşağıya ben *Molla Sadık Elem*, mührümü bastım. Bu kararımın doğruluğunu müderris bilgin el-Nazar Ahunum, Başkâtip Molla Abdurrahman-ı Nizari, Kâtip Nevruz, Kâtip Turduş, Turdı Şeyh Ahunum, Molla Goculak, Opal’dan Zeydin Korulbegi tanıklırlar.

Ulemanın en tanınmış,
zamanın bilgini
Şah Ala oğlu Molla Sadık